

**Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa
im. prof. Kazimierza Bogdańskiego
Wydział Humanistyczny, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa
Polskie Towarzystwo Nauk o Bezpieczeństwie**

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA

Nr 8/2017

Siedlce 2017

Rada Naukowa:

Brunon Bartz (Niemcy), Waldemar Koczkodaj (Kanada), Jana Lasicova (Słowacja), Jacek Pawłowski (Polska), Wiktor Porada (Czechy), Janusz Sztumski (Polska), Eugeniusz Wilk (Polska), Ryszard Wróblewski – Przewodniczący (Polska)

Recenzenci:

Brunon Bartz (Niemcy), Agata Cudowska (Białystok), Stanisław Dworecki (Warszawa), Robert Gałązkowski (Warszawa), Ryszard Jakubczak (Szczytno), Jarosław Stanisław Kardas (Siedlce), Waldemar Kitler (Warszawa), Waldemar Koczkodaj (Kanada), Jerzy Konieczny (Poznań), Janusz Kostecki (Warszawa), Jana Lasicova (Słowacja), Marek Leszczyński (Kielce), Jan Maciejewski (Wrocław), Maciej Marszałek (Warszawa), Wiktor Porada (Czechy), Robert Ptaszek (Lublin), Stanisław Sirko (Warszawa), Grzegorz Sobolewski (Warszawa), Zenon Stachowiak (Warszawa), Jadwiga Stawnicka (Katowice), Mirosław Sułek (Warszawa), Tadeusz Szczurek (Warszawa), Stanisław Śladkowski (Gdynia), Jarosław Teska (Gdynia), Zenon Trejnis (Warszawa), Bernard Wiśniewski (Szczytno), Mariusz Zieliński (Gdynia)

Redaktorzy Tematyczni:

Robert Białoskórski (*bezpieczeństwo militarne*), Włodzimierz Fehler (*bezpieczeństwo polityczne, bezpieczeństwo publiczne*), Stanisław Jarmoszko (*bezpieczeństwo społeczne*), Romuald Kalinowski (*obrona cywilna, zarządzanie kryzysowe*), Mariusz Kubiak (*bezpieczeństwo kulturowe*), Jerzy Kunikowski (*edukacja dla bezpieczeństwa*), Agata Marcysiak (*bezpieczeństwo ekonomiczne*), Ryszard Rosa (*filozofia bezpieczeństwa*), Krzysztof Drabik (*filozofia bezpieczeństwa*), Andrzej W. Świdorski (*bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo zdrowotne*), Konrad Walczuk (*bezpieczeństwo prawne*), Henryk Wyrębek (*bezpieczeństwo informacyjne*)

Redakcja:

Redaktor Naczelny: Marian Cieślarczyk (mcieslarczyk@poczta.onet.pl)
Zastępcy Redaktora Naczelnego: Agnieszka Filipek (afilipek@poczta.onet.pl),
Joanna Ważniewska (joanna.wazniewska@uph.edu.pl)
Sekretarz Redakcji: Daria Krzewniak (daria.krzewniak@wp.pl)
Redaktor Statystyczny: Agata Marcysiak
Redaktorzy Językowi: Joanna Kuć (język polski), Łukasz Ciołek (język angielski)
Redaktor Techniczny: Łukasz Ciołek

Skład i łamanie: Michał Majuch

Projekt okładki: Klaudia Jędrzejczyk

Żaden fragment tej publikacji nie może być reprodukowany, umieszczany w systemach przechowywania informacji lub przekazywany w jakiegokolwiek formie elektronicznej, mechanicznej, fotokopii, innych reprodukcji – bez zgody posiadacza praw autorskich.

Adres Redakcji: Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa
im. prof. K. Bogdańskiego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego
w Siedlcach; 08-110 Siedlce, ul. Żytnia 39, pok. 2.30; PL – Polska
e-mail: kulturabezpieczenstwa@onet.pl
<http://www.bezpieczenstwo.uph.edu.pl/index.php?content=kulturabezpieczenstwa>

© Copyright by Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa
im. prof. K. Bogdańskiego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego
w Siedlcach; Siedlce 2017

PL ISSN 2353-6608

Wydawca: Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa im. prof. K. Bogdańskiego
Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; 08-110 Siedlce,
ul. Żytnia 39, pok. 2.30
e-mail: tcbbp@uph.edu.pl
www.bezpieczenstwo.uph.edu.pl

Wyd. I; Format B-5; Ark. wyd. 4,1; Ark. druk. 5,6

Druk i oprawa: volumina.pl Daniel Krzanowski

Spis treści

Od Redakcji	7
-------------------	---

Część I

ARTYKUŁY

Zenon Stachowiak, Bartosz Stachowiak Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego	11
Teresa Szot-Gabryś Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego	35
Sławomir Zalewski Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa politycznego w perspektywie instytucjonalnej	51

Część II

RECENZJE

Dominika Tomczak <i>Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa</i> , praca zbiorowa pod redakcją naukową Grzegorza Ciechanowskiego, Michała Romańczuka i Jana Pilżysa, Wydawnictwo Volumina, Szczecin 2017, ss. 264.	69
---	----

Część III

SPRAWOZDANIA

Daria Krzewniak Sprawozdanie z I Kongresu Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie	79
---	----

Adam Bobryk, Joanna Ważniewska

XIV Міжнародна наукова конференція „*Молодіжна політика: проблеми та перспективи*” присвячена 15-літтю створення кафедри правознавства, соціології та політології, Дрогобич 3-4 листопада 2017 року.

Sprawozdanie z konferencji przeprowadzonej w Drohobyckim Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym imienia Iwana Franko .....

Table of contents

From the Editors	7
------------------------	---

Part I

ARTICLES

Zenon Stachowiak, Bartosz Stachowiak Diagnosis and improvement of the culture of economic security	11
Teresa Szot-Gabryś Diagnosing and improving the culture of financial security	35
Sławomir Zalewski Diagnosing and improving the political security culture in the institutional perspective	51

Part II

REVIEWS

Dominika Tomczak <i>Contemporary security threats</i> , collective work edited by Grzegorz Ciechanowski, Michał Romańczuk and Jan Pilżys, Volumina Publishing House, Szczecin 2017, pp. 264.	69
---	----

Part III

REPORTS

Daria Krzewniak A report from the First Congress of the Polish Society for Security Sciences	79
---	----

Adam Bobryk, Joanna Wazniewska

A report from the 14th International Scientific Conference
on *Youth policy: problems and perspectives*, organized
by the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University ..

85

Od Redakcji

From the Editors

Szanowni Państwo!

W poprzednim numerze „Kultury Bezpieczeństwa” (7/2017) przedstawiono artykuły dotyczące problematyki bezpieczeństwa społecznego i zdrowotnego oraz możliwości diagnozowania ich poziomu.

W numerze 8/2017 podejmujemy próbę zaprezentowania możliwości diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego i finansowego oraz kultury bezpieczeństwa politycznego. Autorami pierwszego artykułu są znani badacze bezpieczeństwa ekonomicznego i kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, prof. Zenon Stachowiak i dr Bartosz Stachowiak. Dokonali oni identyfikacji istoty diagnozy kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, określili wyznaczniki, wskaźniki i mierniki jej oceny oraz przedstawili dylematy związane z doskonaleniem kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Sformułowali także kilka wniosków, z których jeden zasługuje na szczególną uwagę. Cytuję: „Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga uwzględnienia w tym procesie wyzwań cywilizacyjnych i postępujących procesów globalizacji i regionalizacji. Próby ich rozwiązywania podejmowane muszą być na dwóch zasadniczych, nakładających się warstwach: ogólnoeconomicznej (społeczno-economicznej) i economiczno-obronnej (obronno-economicznej). Musi być ona postrzegana w różnych wymiarach, bo od globalnego, przez regionalne, narodowe (państwowe) po przedsiębiorstwo i gospodarstwo domowe. Uwidocznione w każdym z tych wymiarów obszary zagrożeń wymagają ich ograniczenia lub likwidacji drogą rozpoznania i rozwiązania napotyka na szereg dylematów, które wymagają rozpoznania i rozwiązania licznego zbioru dylematów. Pożytecznym w realizacji tego zamiaru może stać się wykorzystanie dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej”.

W kolejnym artykule dr Teresa Szot-Gabryś przedstawiła rozważania na temat możliwości i sposobów diagnozowania oraz doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego. Autorka określiła jeden z możliwych sposobów rozumienia pojęcia kultura bezpieczeństwa finansowego, wskazała na możliwości jej diagnozowania, także w kontekście ryzyka i zagrożeń. W interesujący i praktycznie użyteczny sposób opisała metody i narzędzia pomiaru bezpieczeństwa finansowego oraz zarządzania nim, a także zaproponowała programy edukacji ekonomicznej jako narzędzie doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego.

Ostatni artykuł, podobnie jak dwa poprzednie, jest pierwszą w Polsce próbą opisanie możliwości diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa politycznego w perspektywie instytucjonalnej. Autorem tego opracowania jest jeden z bardziej znanych w naszym kraju specjalistów w zakresie bezpieczeństwa politycznego, prof. Sławomir Zalewski. Stwierdził On m.in., że „nowa kultura życia człowieka w świecie cyfrowym, to także nowa kultura polityczna nacechowana podatnością jednostek na manipulację oraz tworząca szersze nowe uwarunkowania bezpieczeństwa człowieka i jego organizacji. Diagnoza kultury bezpieczeństwa politycznego powinna zatem uwzględniać zarówno problem zróżnicowania społecznego w jego wymiarze tradycyjnym (stratyfikacji społecznej generowanej dochodami), jak i współczesnym (dostępu do technologii i umiejętności posługiwania się narzędziami informatycznymi), jak też specyfiki procesów politycznych głównie w aspekcie sposobów decydowania o sprawach publicznych, gdzie często nie uwzględnia się interesów mniejszości, ale także obiektywnie rosnących potrzeb bezpieczeństwa ludzi, których adresatem jest i pozostanie państwo”.

Zgodnie z przyjętą formułą czasopisma w numerze 8/2017 „Kultury Bezpieczeństwa” zamieszczono także recenzję książki *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa*, pod redakcją naukową Grzegorza Ciechanowskiego, Michała Romańczuka i Jana Pilżysa (Wydawnictwo Volumina, Szczecin 2017, ss. 264.). W numerze tym zamieszczono również sprawozdanie dr Darii Krzewniak z I Kongresu Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie oraz sprawozdanie prof. dra hab. Adama Bobryka i dr Joanny Ważniewskiej z XIV Międzynarodowej Konferencji Naukowej na Ukrainie.

Życzymy Państwu owocnej lektury,
Redakcja

CZEŚĆ I
ARTYKUŁY

PART I
ARTICLES

Zenon Stachowiak, Bartosz Stachowiak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

WNHiS – Instytut Socjologii

Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Diagnosis and improvement of the culture of economic security

Streszczenie

Artykuł *Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego* podejmuje rozważania dotyczące z jednej strony problemu diagnozy kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, z drugiej zaś problemu jej doskonalenia. Postrzegać je trzeba jako kolejną próbę wzbogacenia wiedzy o kulturze bezpieczeństwa ekonomicznego. Podjęcie tej problematyki wynika z braku pełniejszego uświadomienia sobie miejsca i roli kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w architekturze ogólnej kultury bezpieczeństwa. Uwaga podjętych i przeprowadzonych rozważań została skoncentrowana po pierwsze na zidentyfikowaniu kwestii istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; po drugie – zaproponowaniu zbioru wyznaczników, mierników i wskaźników oceny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; oraz po trzecie – zarysowaniu dylematów doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Słowa kluczowe: diagnoza kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, instrumenty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, dylematy doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Abstract

The article *Diagnosis and improvement of the culture of economic security* makes considerations on the one hand the problem of diagnosis of the culture of economic security, on the other hand, the problem of its improvement. Perceive them as a further attempt to enrich knowledge about the culture of economic security. Undertaking this problem results from the lack of a fuller awareness of the place and role of the economic security culture in the architecture of the general safety culture. The attention of the undertaken and carried out deliberations has been focused on: first, the identification of the essence of the diagnosis and improvement of the culture of economic security; secondly, to propose a set of determinants, measures and indicators for assessing the economic security culture; and thirdly – outlining the dilemmas of improving the culture of economic security.

Keywords: diagnosis of the culture of economic security, improvement of the culture of economic security, instruments of diagnosis and improvement of the culture of economic security, dilemmas of improving the culture of economic security

Wstęp

Istotnym elementem architektury kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest kwestia jej diagnozowania i doskonalenia. Jest ona podobnie jak cały ten problem w literaturze społeczno-ekonomicznej traktowana przyczynkowo. Taka sytuacja wymusza i uzasadnia potrzebę podjęcia i skoncentrowania rozważań na:

- zidentyfikowaniu kwestii istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego;
- zaproponowaniu zbioru wyznaczników, mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego;
- zarysowaniu dylematów doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Przedstawione w artykule rozważania są kontynuacją i uszczegółowieniem wcześniejszych dociekań w kwestii kultury bezpieczeństwa

ekonomicznego¹ oraz instrumentów identyfikacji i analizy bezpieczeństwa ekonomicznego².

1. Identyfikacja istoty diagnozy i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Diagnoza i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga dokonania identyfikacji pojęć *diagnoza* i doskonalenie oraz pojęcia *kultury bezpieczeństwa ekonomicznego*. Pierwsze z przywołanych pojęć – *diagnoza* i *doskonalenie* w swej istocie są wieloznaczne. Mają one wiele synonimów ujmowanych w wiele grup znaczeniowych.

Pojęcie *diagnoza* najczęściej przywoływane jest w odniesieniu do kwestii medycznych jako „rozpoznanie choroby na podstawie analizy zmian, jakie wywołuje ona w organizmie”³. Nazywa się nią również czyjąś „opinię na jakiś temat lub ocenę czegoś”⁴. Z punktu widzenia podjętych rozważań najtrafniejszym podejściem jest jej rozpatrywanie na płaszczyźnie diagnozy społecznej jako „określenie cech współcześnie zachodzących zjawisk społecznych na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych i ich analizy: stanowi m.in. materiał do prognoz społecznych”⁵. Upoważnionym w ślad za tym jest postrzegane i rozumiane tej kategorii jako: identyfikacja, badanie, eksploracja, poznanie, rekonesans, ewaluacja, ocena, rozpoznanie oraz opinia i zaopiniowanie. Jako taka odnoszona będzie przede wszystkim w kontekście oceny na podstawie badań oraz w kontekście sprawdzania czegoś. Pochodną diagnozy jest diagnozowanie, które należy rozumieć jako proces obserwacji i oceny.

Podobnie ma się z pojęciem *doskonalenie*. Jest ono wieloznaczne i ma kilkadziesiąt konotacji. Według słownika języka polskiego wiąże się ono z pojęciami *doskonalic* i *doskonalsz*. Ich rozumienie polega na poprawie rzeczy lub umiejętności, aby coś stało się coraz lepsze. Efek-

---

¹ Por. Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, [w:] „Kultura Bezpieczeństwa” 2016 nr 5, Siedlce 2016, s. 107-139.

² Por. Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Wyznaczniki, mierniki i wskaźniki ocen bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, [w:] *Rola statystyki w badaniach naukowych i praktyce gospodarczej*, pod redakcją Agnieszki Piotrowskiej-Piątek, WSEP i NM w Kielcach, Kielce 2014, s. 24-38.

³ *Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 2009, s. 121.

⁴ *Słownik języka polskiego*, t. 1, WN PWN, Warszawa 2007, s. 333.

⁵ Tamże.

tem tego procesu jest stanie się lepszym w jakiejś dziedzinie⁶. W podjętych rozważaniach będzie ono rozumiane jako przebudowa, modernizacja, rekonstrukcja, przebudowa, przekształcenie, polepszanie, transformacja czy też reformowanie. Spośród kilku grup znaczeniowych należy je zaś ulokować w zbiorze pojęć restrukturyzacyjnych, ulepszania i poprawiania czegoś.

Z kolei pojęcie „kultura bezpieczeństwa ekonomicznego” w toku podjętych rozważaniach będzie rozumiana z instytucjonalnego punktu widzenia jako „szczególne historycznie ukształtowane zachowania podmiotów gospodarczych w środowisku gospodarki narodowej, utrwalone doświadczeniami przeszłości, oparte na systemie wiedzy, przekonaniach i uznawanych wartości, pozwalających na zapobieżenie potencjalnym i realnym zagrożeniom. Jest ona nie tylko sposobem ich postrzegania, ale przede wszystkim rozumienia i odczuwania. Jej jądro stanowią cztery sfery: pierwsza – środowiskowa (przyroda, klimat, społeczeństwo, gospodarka); druga – ceremonialna (instytucje rozumiane jako: dominujące normy, reguły, symbole, założenia; wartości; przekonania; wiedza; pomysły; umiejętności; doświadczenie); trzecia – instrumentalna (organizacja podmiotów gospodarczych; procesy zarządzania podmiotami; narzędzia polityki i strategii jej realizacji pozwalające na godzenie przeciwstawnych interesów podmiotów gospodarczych); oraz czwarta – techniczno-materialna (maszyny, urządzenia, infrastruktura, technika, technologia, kwalifikacje, przedsiębiorczość). Każdorazowo jest ona odzewem na wyzwania cywilizacyjne świata na określonym historycznie etapie jego rozwoju.”⁷. Jest to pojęcie interdyscyplinarne odwołujące się z jednej strony do wartości materialnych, z drugiej zaś do wartości niematerialnych (edukacyjnych, zarządczych, etycznych i moralnych).

Przywołana definicja kultury bezpieczeństwa ekonomicznego pozwala jednocześnie na wskazanie jej architektury, której główne elementy tworzą:

„- system społeczno-gospodarczy – jako historycznie ukształtowany system społeczny gospodarki rynkowej pozostający pod ciągłym wpływem oddziaływania licznego zbioru czynników (sił) wewnętrznych i zewnętrznych;

---

⁶ Tamże, s. 377.

⁷ Z. Stachowiak, B. Stachowiak, *Kultura...*, dz. cyt., s. 122-123.

- podmioty gospodarujące społeczeństwa (człowiek, gospodarstwa domowe; przedsiębiorstwa; państwo) pozostające w określonych relacjach między nimi, które to działają w warunkach pewności, ryzyka lub niepewności;
- wiedza o dyspozycyjnych zasobach gospodarczych państwa (bogactwo narodowe, majątek narodowy) oraz możliwościach ich wykorzystania dla budowy bezpieczeństwa ekonomicznego państwa;
- rynek postrzegany jako zbiór historycznie ukształtowanych instytucji społecznych dokonujący transferu praw własności;
- sposoby i nawyki myślenia; sposoby ujmowania zjawisk; dominujące normy, reguły, procedury i zasady gospodarczego postępowania sprzyjające harmonijnemu rozwojowi gospodarki uwzględniające warunki społeczne oraz funkcje podmiotów gospodarczych;
- instrumentarium polityki i strategii kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego ukierunkowanej na zapewnienie integracji wewnętrznych działań wszystkich podmiotów gospodarczych i pożądaných efektów procesów adaptacyjnych w oparciu o wyraźnie określone kryteria oceny;
- system edukacyjny pozwalający na poszerzanie nabytej w przeszłości wiedzy oraz doskonalenie wcześniej pozyskanych umiejętności⁸.

Każdy z tych komponentów, współtworząc architekturę kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, „która jawi się jako politycznie pożądaný ideał relacji między podmiotami gospodarującymi (człowiekiem, społeczeństwem, państwo) a środowiskiem gospodarki narodowej w oparciu o zasób norm prawnych, procedur i dyspozycyjnych zasobów pozwalających zapobiegać potencjalnym i realnym zagrożeniom ekonomicznym lub też przewycięzać ewentualne kryzysy ekonomiczne”⁹, stanowi obszar nie tylko diagnozowania, ale również doskonalenia.

2. Wyznaczniki, wskaźniki i mierniki oceny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Dokonując diagnozy, a na jej podstawie następnie podejmując proces doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, konieczne staje się przywołanie, a następnie identyfikacja wyznaczników, mierników i wskaźników jej poziomu. Mając na uwadze ten fakt istotną sprawą

---

⁸ Tamże, s. 123-124.

⁹ Tamże, s. 124.

jest znalezienie ich odpowiedniego zbioru. Dorobek w tym zakresie na gruncie nauk ekonomicznych wniosła metrologia, zwłaszcza w zakresie: określenia wielkości mierzalnych, analizy wymiarowej; sposobów mierzenia; narzędzi i technik pomiaru; wyboru skal pomiarowych oraz analizie błędów pomiarowych¹⁰.

Patrząc z metodologicznego punktu widzenia, w nawiązaniu do kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odnieść je trzeba w pierwszej kolejności do gospodarczych podstaw jej kształtowania, tak w wymiarze realnym, jak i funkcjonalnym, przy uwzględnieniu podejścia analitycznego skupiającego się na wybranych dziedzinach (sektorach) życia społeczno-gospodarczego, bądź na wybranych jej charakterystykach oraz syntetycznego opisującego jej poziom w bardzo zwartej formie w oparciu o zbiór kilku miar kompleksowych, zintegrowanych i syntetycznych¹¹. Muszą być one przy tym odniesione do stanu zasobów i potencjału gospodarki oraz możliwości jej rozwoju; zdolności funkcjonowania gospodarki w reżimie reprodukcji rozszerzonej; poziomu postępu naukowo-technicznego, odporności systemu finansowego; zbilansowania wewnętrznej polityki; sprawności zarządzania gospodarką; poziomu życia społeczeństwa; konkurencyjności gospodarki; a także obecności ekonomicznych i prawnych uwarunkowań wykluczających przestępczość finansową i gospodarczą. Każdy z tych problemów daje się scharakteryzować poprzez zbiór instrumentów obejmujący wyznaczniki, mierniki i wskaźniki.

Pierwszy z tych instrumentów – wyznacznik kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – rozumieć należy jako określoną cechę zależności funkcjonowania konkretnej części obszaru gospodarki narodowej, będącą pochodną efektów lub zależności funkcjonowania poszczególnych czynników wytwórczych oraz efektów ich zastosowania oraz zależności tak w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, koniecznością staje się wypracowanie formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Oznacza to, że diagnoza musi obejmować: rozpoznanie obszarów ich funkcjonowania oraz sformułowanie katalogu ich zbiorów oraz identyfikację wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Upatrywać w niej należy dążenia do rozpoznania w nich sygnalizatorów

---

¹⁰ Por. *Elementy metrologii ekonomicznej. Algebraiczne modelowanie pomiaru*, red. A. Samoluk, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000.

¹¹ Por. M. Sulek, *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013, s. 289.

zagrożeń i niepewności rozwojowych dla całej sfery społecznego gospodarowania. Proponowane podejście uwzględnia potrzebę koncentracji diagnozy zarówno na identyfikacji wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w wymiarze wewnętrznym (narodowym), jak i w wymiarze zewnętrznym (międzynarodowym). Odniesione one muszą być przy tym nie tylko do pojedynczego, konkretnego państwa, lecz także do grupy państw związanych wspólnotą interesów czy też regionalnym położeniem albo zbliżonymi warunkami funkcjonowania¹².

Podjęcie rozważań w kwestii obszarów funkcjonowania i formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju zmusza jednocześnie do uwzględnienia w ich toku problematyki skali i charakteru procesów rozwojowych zachodzących w skali makro, tj. w skali całego państwa, zwłaszcza zaś w całej gospodarce narodowej, jak również w skali mikro, tj. w podmiotach gospodarki narodowej. Chodzi zwłaszcza o dostrzeżenie w wyniku diagnozy wszelkich pozytywnych i negatywnych zmian ilościowych i jakościowych jakie się w jej obszarze dokonują. Wynika to z faktu, iż w procesie jego kształtowania i utrzymania dostrzegać trzeba zarówno czynniki jej tworzenia i umocnienia (czynniki rozwoju), jak i czynniki ograniczające czy też opóźniające, a nawet wręcz osłabiające ukształtowany już jego stan (tzw. bariery rozwojowe). Podejście takie znajduje uzasadnienie w postrzeganiu bezpieczeństwa ekonomicznego jako wypadkowej czynników rozwoju i barier go ograniczających, tkwiących we wszystkich czynnikach jego kształtowania, tj. zarówno w ludzkich, materialnych, finansowych, jak również organizacyjno-funkcjonalnych.

Identyfikacja instrumentów diagnozy jak i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju, musi uwzględniać – podobnie jak i do samego bezpieczeństwa ekonomicznego – trzy obszary jego kształtowania, to jest: obszar możliwości (faktycznych i potencjalnych) podaźowych, tj. zaspokojenia potrzeb materialnych społeczeństwa; obszar potrzeb społeczeństwa oraz obszar infrastrukturalny. Każdy z tych obszarów funkcjonowania wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymusza konstrukcję odpowiadającego mu zbiorów mierników i wskaźników. Wobec nich oczekiwać należy dostarczania informacji o bieżącej sytuacji po to, by sprostały one wymaganiom podejmowa-

---

¹² Por. Z. Stachowiak, *Teoria i praktyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa 2012, s. 45.

nia właściwych decyzji. Przy ich doborze powinny być uwzględnione kwestie odniesienia do perspektywy finansowej i materialnej, beneficjentów – korzyści, procesów wewnętrznych i potencjału jego kształtowania. Wygenerowane zestawy mierników i wskaźników powinny mieć charakter przydatności nie tylko do diagnozy ale również ujawniać przydatność w doskonaleniu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w ujęciu bieżącym jak również przyszłym. Ujawniać przy tym powinny one charakter instrumentów pozwalających na operacjonalizację efektów działań na rzecz doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Traktując bezpieczeństwo ekonomiczne – a w ślad za tym również podłoże do diagnozy kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – jako bilans potrzeb i możliwości ich zaspokojenia, możliwe staje się wskazanie czterech zbiorów jego ocen, a mianowicie strony: popytową, podaźową i infrastrukturalną gospodarowania dostępnymi zasobami, a w wyniku ich uwzględnienia jeszcze stronę bilansową. Oznacza to, że wyznaczniki kultury bezpieczeństwa ekonomicznego muszą być rozpatrywane w układzie zarówno podaży, jak i popytu oddzielnie, jak również podaży i popytu razem, czyli w układzie bilansowym oraz w układzie infrastrukturalnym.

Konstrukcja formuły wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego w oparciu o te założenia, a także potrzeby dalszych analiz podjętego problemu badawczego wymagają wskazania narzędzi i prezentacji ich poziomów. Rolę tę pełnić będą mierniki i wskaźniki.

Pierwszy z tych instrumentów *mierniki*¹³, które mogą być ilościowymi (naturalnymi lub umownymi) wartościami lub czasowymi – rozumieć należy odpowiednio dobrane liczby bezwzględne pozwalające na przeprowadzenie analiz, dokonanie porównań oraz formułowanie ocen. Mając postać ilościową (naturalną, umowną), wartościową, techniczno-ekonomiczną lub czasową służą do pomiaru liczebności rzeczy, zjawisk lub zdarzeń. Są one więc w istocie pewnymi, odpowiednio dobranymi informacjami liczbowymi odzwierciedlającymi określone stany i zdarzenia gospodarcze. Funkcjonować mogą one w wymiarze całej gospodarki narodowej, jak i jej subelementów, działów i branż tak w wymiarze produkcji, jak i konsumpcji¹⁴.

---

¹³ Por. *Encyklopedia ekonomiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984, s. 423-426.

¹⁴ Por. *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974, s. 451-453; *Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981, s. 269-271.

Mierniki kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju – podobnie jak ogólnego bezpieczeństwa ekonomicznego – mogą być prezentowane w postaci: mierników syntetycznych, a także mierników analitycznych. Obie te postacie, chociaż w różnym zakresie, bez względu na stosowaną metodę badań (bilansową, statystyczną, normatywną, czy też inną) mogą znaleźć zastosowanie przy konstrukcji i opisie wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju.

Drugimi z instrumentów diagnozy *wskaźniki*¹⁵, które można traktować jako odmianę mierników, i rozumieć jako wielkości względne, odniesione do jakiejś podstawy, a więc liczby wyrażającej stosunek procentowy lub ilościowy określonych wielkości. Odzwierciedlają one określone cechy przedmiotu lub zjawiska połączone z pewną inną jego cechą takim stałym związkiem, którego wystąpienie pozwala stwierdzić obecność lub przewidzieć zaistnienie tej innej cechy. Ich obliczanie opiera się w praktyce na wybraniu pewnego punktu wyjścia dla danego zjawiska, a następnie określeniu w stosunku do tej podstawy badanej wielkości w procentach. Mając na uwadze takie podejście rozróżnia się wskaźniki struktury, dynamiki, zadaniowe tj. planowe i programowe (które mogą występować jako ilościowe i jakościowe, techniczne, techniczno-ekonomiczne), zbiorowe i indywidualne, oraz inne.

Oba narzędzia analizy, a w ślad za tym i diagnozy reprezentują wielkości (bezwzględne i względne) opisujące pewien poziom cech zjawisk dotyczących *gospodarki narodowej*, które w połączeniu z inną cechą lub innym związkiem czy też zależnością pozwala stwierdzić obecność lub przewidzieć zaistnienie innych cech opisu lub zależności w analizowanym obszarze. Mogą one występować jako proste lub złożone. Problem mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego to nie tylko sprawa formuły ich zbiorów, ale również sprawa ich jakości, tzn. doskonałości. Do tej pory nie można postawić tezy o wypracowaniu względnie pełnej ich formuły.

Syntetyzując dotychczasowe rozważania w kwestii wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, a także ich mierników i wskaźników, zauważyć trzeba wieloaspektowość i złożoność tej problematyki. Przejawia się ona: wielością kryteriów wyróżnienia wyznaczników, mierników i wskaźników; wielością rodzajów wyznaczników, mierników i wskaźników; oraz charakterem związków i zależności

---

¹⁵ Por. *Encyklopedia PWN*, t. IV, Warszawa 1976, s. 273.

między wyznacznikami i wskaźnikami a charakterem uwarunkowań kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego kraju. Oznacza to, że każdy z wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odwołuje się do tych samych ich rodzajów, ogólnego i progowego, których skala i zakres odwoływania się i wykorzystania jest jednak różna w zależności od obszarów ich funkcjonowania.

Wyznaczniki ogólne to te, które kryją w sobie istotę podstawowych procesów rzeczywistości gospodarczej, z którą mamy do czynienia. Ich charakterystyka (wielkość, struktura, sposób wykorzystania itd.) opisuje najważniejsze procesy ekonomiczne podejmowane przez ludzi tak w sferze kreacji jak i konsumpcji oraz infrastruktury tych procesów. Ze względu na obszar rzeczywistości, której dotyczą, można podzielić je na globalne, cząstkowe i szczegółowe. Funkcjonują one zarówno w obszarze podażowym, jak i popytowym oraz infrastrukturalnym. Z kolei wyznaczniki progowe to konkretyzacja wyznaczników ogólnych poprzez wskazanie w nich tzw. *progów krytycznych*, których przekroczenie uniemożliwi państwu decydowanie o własnym rozwoju, a społeczeństwu wolne (nieobciążone niczym) decydowanie o zachowaniach konsumpcyjnych. Konkretyzując, próg kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oznacza taki stan w gospodarce w gospodarce narodowej, którego przekroczenie w wyniku agresji ekonomicznej nie daje stronie poddanej restrykcjom szans na autonomiczne rozwiązanie i pokonanie barier, nie pozwala skutecznie przeciwstawić się transmisji zewnętrznych nacisków, a przede wszystkim nie pozwala zapewnić osiągniętego już poziomu konsumpcji. Wskazują one jednocześnie stopnie uzależnienia. Dają się one wyodrębnić na dwóch zasadniczych płaszczyznach: podmiotowej – koncentrującej uwagę przede wszystkim na współzależnościach rozwojowych; oraz przedmiotowej – koncentrującej uwagę przede wszystkim na uzależnieniach rozwojowych. Pierwsze z nich umiejscowione są przede wszystkim w obszarze: produkcji, dystrybucji (handlu) i finansów, będąc jednocześnie konkretyzowane całym szeregiem wskaźników, pełniących rolę przede wszystkim sygnalizacji zagrożeń. Drugie natomiast umożliwiają z jednej strony określenie pewnego stanu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, z drugiej zaś strony – wskazanie obszarów i skali zagrożeń. Stanowi je zbiór wyznaczników zależności ekonomicznych pierwotnych, jak i wtórnych (kredytowo-płatniczej, handlu zagranicznego, technologicznej oraz infrastruktury ekonomicznej). Takie podejście umożliwia komplementarność ocen oraz uszczegółowienie ilustracji podstawowych makroekonomicznych czynników

kształtowania stanu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego i jego zagrożeń.

Charakterystyczną cechą wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest to, że dają one także obraz związków i zależności, od krytycznego stanu bezpieczeństwa ekonomicznego, aż po stan optymalny. Rzeczywisty zaś stan będzie opisywany wyznacznikami charakteryzującymi się różnym stopniem pozytywnych lub negatywnych cech. Winny one jednocześnie sprzyjać poszukiwaniu optymalnych rozwiązań między sprzecznymi często tendencjami.

Rozważania w kwestii obszarów, wyznaczników oraz mierników i wskaźników ich opisu bezpieczeństwa ekonomicznego dotyczą również częściowo problemów kształtowania potencjału ekonomicznego państwa. Ma to miejsce zwłaszcza w odniesieniu do analiz kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z punktu widzenia jego kształtowania (wzrostu i rozwoju) jak i barier go ograniczających. Wskazane obszary funkcjonowania wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju oraz przyjęta dla potrzeb dalszych rozważań formuła katalogu zbioru tych mierników oraz wyznaczników ich opisu wobec braku całościowego rozpracowania tej problematyki przez naukę, skłania do rozważań nad ich identyfikacją. Przedsięwzięcie to, musi uwzględniać: po pierwsze – wiązanie istoty i funkcjonowania wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju z procesami rozwojowymi zarówno w skali mikro, jak i w skali makro, tj. całego państwa, społeczeństwa i całej gospodarki narodowej; po drugie – fakt, iż rzeczywisty stan gospodarki narodowej, jest wynikiem funkcjonowania zarówno konstruktywnych, jak i destruktywnych składników potencjału gospodarki narodowej; po trzecie – dostrzeganie w sytuacjach, z którymi mamy do czynienia w rzeczywistości, jednoznacznego występowania czynników sprzyjających tworzeniu się zagrożeń i czynników pozwalających na przeciwstawienie się tym zagrożeniom; oraz po czwarte - łączenia wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego z przyszłymi zagrożeniami, a w ślad za tym traktowania ich jako sygnalizatorów zagrożeń i niepewności rozwojowych.

Wszystkie te propozycje mają charakter postulatywny, a jako takie wymagają praktycznej ich weryfikacji we wszystkich ogniwach tworzenia i umacniania bezpieczeństwa ekonomicznego.

Odwołując się do wcześniej podjętych rozważań w kwestii formuły wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego zauważyć trzeba, iż opiera się ona na ich zbiorze, który zbudowany jest z równoważnych podzbiorów odzwierciedlających istotę tego problemu.

Wiele spośród nich wzajemnie nakłada się, a przez to umożliwia interpretację kultury bezpieczeństwa ekonomicznego z różnych punktów widzenia. Mając to na uwadze, dalszy tok rozważań sprowadzony zostanie do ich identyfikacji w zasadniczych obszarach funkcjonowania gospodarki narodowej w wymiarze ogólnym i progowym.

Rozpoczynając identyfikację wyznaczników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego od obszaru podażowego gospodarki narodowej, zauważyć trzeba, iż sprowadzają się one do zbioru opisującego możliwości zaspokojenia potrzeb materialnych społeczeństwa. Ma on złożoną strukturę, bowiem stanowią go z jednej strony stan i możliwości produkcji pochodzenia krajowego, z drugiej zaś strony stan i możliwości pozyskiwania dóbr z zagranicy. Oznacza to jednocześnie, że obszarem opisu jest cała gospodarka narodowa. Konkretyzujące ją mierniki i wskaźniki przynależą przy tym do wielu zbiorów, charakteryzujących ją zarówno w układzie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym.

Obecnie, największy postęp nad konstrukcją wyznaczników, wskaźników i mierników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego – podobnie jak w odniesieniu do samego bezpieczeństwa ekonomicznego – ma miejsce w odniesieniu do wymiaru gospodarek narodowych. Jako takie pozwalają one określić, czy dana gospodarka narodowa jest niestabilna, recesyjna, słaba, ustabilizowana, rozwijająca się, rozwinięta, czy też dominująca czy też konkurencyjna. Należy przy tym pamiętać, że mierzenie jedynie sztywnych wskaźników kondycji gospodarczej, bez odniesienia do porównań i szerszej interpretacji przyczynowo-skutkowej mogą być obarczone błędem¹⁶.

Współcześnie dominuje przekonanie, iż najlepszymi wskaźnikami badania poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego powinny być te, które współtworzą obraz jego na poziomie gospodarki narodowej, jak i na poziomie podstawowych podmiotów gospodarczych. Pierwszym w tym zbiorze jest Ekonomiczny Indeks Bezpieczeństwa (Economic Security Index – ESI), który jest wykorzystywany przez Światową Organizację Pracy (International Labour organization – ILO) i charakteryzuje znormalizowane wartości siedmiu głównych społeczno-ekonomicznych

---

¹⁶ Por. K. Raczkowski, *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, redaktor naukowy Konrad Raczkowski, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 103.

wskaźników¹⁷. Drugim jest BEST Index który jest wskaźnikiem bezpieczeństwa ekonomicznego gospodarstw domowych. Obejmuje on zestawienie miesięcznych wydatków, takich jak: mieszkaniowe, użyteczności publicznej, na transport, jedzenie, opiekę zdrowotną, podstawowe przedmioty użytku domowego i osobistego, odprowadzane podatki, odkładanie oszczędności na czarną godzinę i odpowiednie oszczędności emerytalne. Pozwala na określenie poziomu biedy i ubóstwa oraz określa środki finansowe niezbędne do zaspokojenia podstawowych potrzeb w zależności od czynników środowiskowych, kulturowych oraz stopnia rozwoju gospodarczego. Wskaźnik ten różni się znacząco od rządowych wskaźników granicy ubóstwa¹⁸. Trzecim wskaźnikiem w tym zbiorze uznać trzeba KBE – syntetyczną krzywa indukcyjną bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, którą to wykorzystują agencje ratingowe oceniając państwa narodowe przez pryzmat jakości dłużnych papierów wartościowych i ich wiarygodności finansowej panującej w danym kraju. Nie uwzględniają one jednak wielu istotnych elementów ekonomiczno-społecznych, których wyszczególnienie, predykcja, aproksymacja, a także materializacja są istotnymi czynnikami decydującymi o dobrobycie¹⁹.

Również często przywołuje się mierniki wskaźniki wykorzystane przy konstrukcji rankingów konkurencyjności²⁰. Pierwszym w tym zbiorze jest World Competitiveness Yearbook (Międzynarodowy Instytut Rozwoju Zarządzania z Lozanny), który prezentuje przez pryzmat 329 miar 4 czynniki: ocenę działalności gospodarczej (82 miary w 5 grupach: gospodarka narodowa, handel międzynarodowy, inwestycje zagraniczne, zatrudnienie i ceny); efektywność sektora rządowego (70 miar w 5 grupach: finanse publiczne, polityka fiskalna, otoczenie instytucjonalne, uwarunkowania prawne, otoczenie społeczne); efektywność sektora podmiotów gospodarczych (67 miar) w 5 grupach: produktywność i efektywność, rynek pracy, finanse, praktyki w zarządzaniu, postawy i warunki cenione przez przedsiębiorców; jakość infrastruktury (110 miar) w 5 grupach: infrastruktura podstawowa, infrastruktura technolo-

---

¹⁷ Tamże, s. 108.

¹⁸ Tamże, s. 110-112.

¹⁹ Tamże, s. 114.

²⁰ Por. J. Bednarz, *Metodologia badań konkurencyjności gospodarek narodowych – ranking konkurencyjności*, [w:] *Wyzwania gospodarki globalnej*, pod red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, t. 2, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2010, s. 804-812.

giczna, infrastruktura naukowa i badawcza, ochrona zdrowia i środowiska naturalnego, edukacja). Kolejnym jest Global Competitiveness Index (Światowe Forum Ekonomiczne) który ocenia przez pryzmat 110 miar produktywność z punktu widzenia poziomu dochodów społeczeństwa oraz potencjalny wzrost gospodarczy, przez pryzmat 12 filarów konkurencyjności w 3 wymiarach: podstawowym (w zakresie gospodarki opartej na zasobach) dotyczącym instytucji i otoczenia instytucjonalnego, infrastruktury, stabilności w wymiarze makroekonomicznym, ochrony zdrowia i edukacji; stymulującym efektywność (w zakresie gospodarki opartej na wydajności) dotyczącej edukacji wyższej i szkolnej, efektywności rynku dóbr, efektywności rynku pracy, zaawansowania rynków finansowych, gotowości technologicznej i wielkości rynku; innowacyjnym i złożonym (w zakresie gospodarki opartej na innowacjach) obejmującym zaawansowanie działalności gospodarczej, innowacje, gospodarkę opartą na zasobach, gospodarkę opartą na wydajności oraz gospodarkę opartą na innowacjach. Na uwagę zasługuje także Index of Economic Freedom – Indeks Wolności Gospodarczej (Heritage Foundation; „The Wall Street Journal”), którego wskaźniki odwołują się do 10 kategorii wolności w zakresie: prowadzenia działalności gospodarczej, handlowej, fiskalnej, od wydatków rządowych, monetarnej, inwestycyjnej, finansowej, prawa własności, wolności od korupcji i wolności pracy – ocenianych w skali od 0 do 100 pkt. Na uwagę zasługują również wskaźniki Doing Business Report (Bank Światowy oraz Międzynarodowa Korporacja Finansowa) które określają przez pryzmat 10 kategorii warunki do prowadzenia działalności gospodarczej dla małych i średnich przedsiębiorstw w odniesieniu do: rozpoczynania działalności gospodarczej, formalności budowlanych, zatrudnienia pracowników, ochrony praw własności, możliwości otrzymania kredytu, ochrony interesów, płacenia podatków, handlu zagranicznego, dochodzenia praw wynikających z umów oraz zamykania działalności gospodarczej.

Obok tych wyznaczników wyrazem często przywoływanych są te wyznaczniki, mierniki i wskaźniki zawarte w ustawach polityki ostrożnościowej Unii Europejskiej, określonych paktem fiskalnym a regulującym kwestie stabilności, koordynacji i zarządzania w Unii Gospodarczej

i Walutowej²¹. Prace w tym zakresie prowadzone są także przez EURO-STAT oraz GUS.

Śśród wskazanego zbioru wyznaczników bezpieczeństwa ekonomicznego kraju za podstawowe uznać należy w wymiarze ogólnym i szczegółowym takie wyznaczniki, jak: wielkość PKB (ogółem i per capita) oraz tempo jego przyrostu; bilans obrotów bieżących (wielkość i tempo zmian w handlu zagranicznym); zmiany zharmonizowanej (wyrównanej sezonowo) stopy bezrobocia; zharmonizowany wskaźnik cen konsumpcyjnych (stopa inflacji); produkcja przemysłowa (wyrównana dniami roboczymi) i produkcja w budownictwie (wyrównana dniami roboczymi), produkcja rolnicza, a także te, które charakteryzują stan finansów publicznych.

3. Dylematy doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego

Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego w rzeczywistości społeczno-gospodarczej każdego kraju uwidacznia wiele obszarów zagrożeń dla jej realizacji. Jej funkcjonowanie napotyka na szereg dylematów, które wymagają rozpoznania i określenia pożądanego poziomu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. W zbiorze tym wskazać trzeba przede wszystkim dylematy: metodologiczny, ideologiczny, historyczny, polityczny, socjologiczno-psychologiczny, prawno-legislacyjny, administracyjno-biurokratyczny, etyczno-moralny, technologiczny oraz logistyczny²². W praktyce wszystkie one wzajemnie nakładają się, a wektory ich sił tworzą warunki sprzyjające kształtowaniu pożądanego charakteru kultury bezpieczeństwa lub też przyczyniając się do tworzenia zagrożeń dla jego funkcjonowania. Każda z nich generuje inne uwarunkowania²³.

Dylemat metodologiczny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wynika z faktu ograniczonych uogólnień istoty tego pojęcia. Rzutuje on na diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomiczne-

---

²¹ Por. Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej, [w:] europa.eu. (Opublikowany został w lutym 2012r. Podpisało go 25 państw członkowskich Unii Europejskiej. Został ratyfikowany przez Prezydenta RP 24 lipca 2013 r.).

²² Por. Z. Stachowiak, *Teoria...*, dz. cyt., s. 49-66.

²³ Por. M. Leszczyński, *Wybrane aspekty bezpieczeństwa społecznego*, Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski-Kielce 2011, s. 9-40.

go czego wyrazem jest kwestia doboru metod i instrumentów jej badania, a także możliwości przeprowadzania eksperymentów²⁴. Dlatego też kwestia doboru odpowiednich wyznaczników, mierników i wskaźników jest wiodącą w procesie diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Ważnym z punktu widzenia doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest *dylemat ideologiczny*. Sprowadza się on do potrzeby wyraźnego opowiedzenia się w jakim stopniu rynek, a w jakim stopniu państwo odpowiedzialne jest za jej kształtowanie. Podzielić należy pogląd, iż odpowiedzialność za jej kształtowanie ponoszą obie instytucje, chociaż w różnych proporcjach. Ich wpływ powiązany musi być: ze strony rynku z wolnością osobistą i gospodarczą, natomiast ze strony państwa z koncepcjami sprawiedliwości ekonomicznej. Oznacza to jednocześnie, iż obie te instytucje będą uzyskiwać nierówne wyniki co do stopnia doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. W ślad za rozdzwieniem pomiędzy wpływem sektora prywatnego i sektora publicznego na kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego należy dostrzegać zmienność uwarunkowań doskonalenia tego procesu.

Istotnymi są również konsekwencje *dylematu historycznego* kształtowania kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Doświadczenia wynikające z historii gospodarczej świata, a także naszego kraju, dowodzą, że wymiernym wyznacznikiem poziomemu bezpieczeństwa ekonomicznego stało się bogactwo państwa tworzące z jednej strony potencjał wzrostu społeczno-gospodarczego z drugiej strony zdolność do działań na rzecz osłabienia potęgi ekonomicznej innego państwa. Ta sytuacja kreuje jednocześnie systemem myślenia o miejscu i relacjach konkretnego państwa w środowisku międzynarodowym.

Doświadczenia z przeszłości ukierunkowały działania wielu krajów na realizację idei kultury bezpieczeństwa ekonomicznego odwołującej się do funkcji społecznych i opiekuńczych państwa. Jej wyrazem jest konieczność walki z niedostatkiem, chorobami, ignorancją, nędzą i bezrobociem. Te idee powodują nieustanny powrót do dylematu wyboru instrumentów rynkowych czy protekcyjnych. Oznacza to konieczność dostrzegania w obszarze kultury bezpieczeństwa ekonomicznego pierwiastków wielostronnej strategii jego realizacji uwzględniającej po-

---

²⁴ Por. *Ekonomia eksperymentalna*, red. Michał Krawczyk, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 17-32.

stępujące procesy globalizacji i regionalizacji we wszystkich obszarach bytu społecznego. Oznacza to konieczność nieustannego dostrzegania kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w zmieniających się uwarunkowaniach. Oznacza to także konieczność weryfikacji podejścia, z jednej strony do wyzwań narodowych, suwerenności i interesu narodowo-państwowego, a w konsekwencji racji stanu²⁵; z drugiej jednocześnie dostosowania się zmian w obszarze globalnych problemów współczesnego świata²⁶.

Pokłosem dylematu historycznego kultury bezpieczeństwa ekonomicznego jest *dylemat polityczny* kultury bezpieczeństwa ekonomicznego. Państwo wiodące uznaje swój model wzorca postępowania za najlepszy w drodze do zapewnienia dobrobytu społecznego. Sytuacja ta prowadzi do wzrostu poczucia zagrożenia u ich partnerów, ponieważ każde państwo interpretuje własne kroki jako obronne, a cudze jako potencjalnie zagrażające. Ujawnia się ona także na płaszczyźnie dróg wyboru transformacji systemowej, której efektem powinny stać się przewartościowania założeń polityki społeczno-gospodarczej, w tym zmianę ról instytucji mających wpływ na jego kształtowanie. Oznacza to, że kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z ładem gospodarczym, porządkowaniem gospodarki i stworzeniem gospodarczego ustroju równowagi, ukierunkowanego na godzenie wzrostu gospodarczego z potrzebami społecznymi i ekologicznymi oraz potrzebami i wymaganiami teraźniejszości a wyzwaniami przyszłości. Wszystkie te uwarunkowania przekładają się na kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego w różnych formach, które w zależności od aktualnej konstelacji międzynarodowej, są wypadkową każdej z wskazanych form, które są ściśle ze sobą związane i wzajemnie się przenikają.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego należy sprowadzić do trafności wyboru wewnętrznej i zagranicznej polityki gospodarczej w obszarze gospodarki narodowej. Pamiętać przy tym trzeba, że realizacja celów i zadań ogólnospołecznych, ma charakter nie tylko wyboru ekonomicznego, ale i również ideologicznego. Dotyczy to również wyboru strategii bezpieczeństwa ekonomicznego – unilateralnej (jednostronnej) lub multilateralnej (wielostronnej). Proces doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w skrajnych sytuacjach zagrożeń bezpiec-

---

²⁵ Por. Por. Z. Stachowiak, *Teoria...*, dz. cyt., s. 43-46.

²⁶ Por. E. Mączyńska, *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy*, [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008, s. 151-168.

stwa ekonomicznego powinien skłaniać do ich ograniczenia lub zapobieżenia.

Istotną stroną kultury bezpieczeństwa ekonomicznego kraju wymaga zauważenia, iż realizowane jest przez ludzi. Sytuacja ta oznacza to, że proces ten ujawnia jednocześnie *dylemat socjologiczno-psychologiczny* wiążący się z faktem wielokulturowości społeczeństwa. Oznacza to, iż doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga z jednej strony uwzględnienia faktu ewolucji człowieka w gospodarce²⁷; z drugiej strony zaś konsekwencji procesów migracyjnych. Proces ten należy wiązać z zainteresowaniami społeczeństwa danego kraju oraz zdolnością do adaptacji do nowego środowiska kulturowego i jego wpływu na wybór strategii zachowania grup społecznych. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga zrewidowania procesów myślenia w kategoriach: kształtowania przyszłości, które jest możliwe; przewidywania przyszłości, które są prawdopodobne; oraz pragnienia przyszłości, które jest pożądane. Ujawnione w toku tego przedsięwzięcia interakcje w formule: tego, co jest możliwe; tego, co jest prawdopodobne; tego, co jest pożądane powinny pozwolić na generowanie pewnych alternatyw przyszłości w kwestii podniesienia poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego oraz zagrożeń dla niego. Zaś aspekt psychologiczny ludzi kształtujących kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga w procesie jej doskonalenia pokonania podejrzliwości, fobii, uprzedzeń i obsesji narodowych.

Pożądane efekty w doskonaleniu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego narzuca *dylemat legislacyjny* jego kształtowania. Jego wyrazem było dążenie do sformułowania odpowiednich regulacji prawnych, by zapewnić warunki do realizacji bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Wiązało się to z homogenicznością konstytucyjnych zasad ustroju państwa z systemem wartości reprezentowanych przez ugrupowanie integracyjne oraz określenia konstytucyjnego mechanizmu włączenia państwa do ugrupowania integracyjnego. Oznacza to możliwość zderzenia się z jednej strony odrębnych tradycji i racji prawa krajowego z prawem unijnym. Sytuacja ta wymusza uwzględnienia skutków obowiązku interpretacji prawa krajowego w myśl norm ugrupowania integracyjnego, co generuje nakaz respektowania tożsamości konstytucyjnej i tradycji prawnych państw członkowskich. Odnoszone jest ono nie tylko do pań-

---

²⁷ Por. W. Morawski, *Socjologia ekonomiczna*, PWN, Warszawa 2001, s. 23-46.

stwa jako instytucji, ale również do jednostki. Sytuacja ta kierunkować musi kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego na wspólnej przestrzeni prawnej, która pozwoliłaby na pokonanie barier blokujących podstawowe wolności ugrupowania integracyjnego. W Unii Europejskiej dotyczyło to swobody przepływu towarów (dóbr i usług), ludzi i kapitału, a także kwestie rozwoju nowych technologii informacyjnych, współczesnych form kooperacji gospodarczej, marketingu handlowego czy też praw jednostki.

Znaczący wkład w doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego powinno zapewnić rozwiązanie *dylematu administracyjno-biurokratycznego*, który w znacznej mierze jest pochodną *dylematu politycznego i prawno-legislacyjnego*. Oznacza to, że zależy on od logiki procesu decyzyjnego uzewnętrzniony w polityce jak i strategii kształtowania bezpieczeństwa ekonomicznego społeczeństwa jak i gospodarki narodowej. Wpływ na nie mieć będą uwarunkowania wewnętrzne, jak i zewnętrzne odzwierciedlające postawy różnych grup interesów, co wymusza w procesie doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego realizmu realizacji przyjętych rozwiązań. Na przeszkodzie doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego stanąć mogą dekretywne decyzje aparatu biurokratycznego, istotne dla społeczeństwa i państwa decyzje, często bazujących na zasadzie woluntarystycznych postaw.

Wpływ na kształtowanie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego, dostrzec trzeba również w efektach rozwiązywania *dylematu moralno-etycznego*. Odnosi się ono zarówno do jednostki i społeczeństwa, jak i państwa (narodu) względem innego państwa (państw), ugrupowania regionalnego, regionu (kontynentu) czy też całego świata. Oznacza to, że doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga pokonanie wynaturzeń w gospodarce na podglebiu moralności w biznesie²⁸, w zbiorze których największym, a zarazem przywarą społeczną jest korupcja, która ma swoje podłoże zarówno kulturowe jak i historyczne²⁹. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać trzeba także z kwestią egalitaryzmu społecznego, to jest pojmowania i realizacji idei sprawiedliwości i solidarności społecznej na wszystkich jej płaszczyznach. W istocie sprowadza się ono do rozwiązania sprzeczno-

---

²⁸ Por. A. Dylus, *Gospodarka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016, s. 215-223.

²⁹ Por. A. Dylus, *Polityka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016, s. 196-201.

ści między egoizmem społecznym a egalitaryzmem społecznym. Kwestie te muszą być dostrzegane zarówno w krótkim jak i długim okresie; w wymiarze skali i zakresu konsumpcji bieżącej oraz konsumpcji przyszłej; czy też opowiedzenia się za ograniczaniem konsumpcji bieżącej i poszerzanie inwestycji, by w przyszłości zapewnić zrównoważony rozwój i osiągnąć wyższy poziom konsumpcji. Oznacza on także potrzebę dostrzegania kwestii pomocy przez jednych innym. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z udzielaniem pomocy humanitarnej i pomocy ekonomicznej.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego zależne jest w znacznej mierze od rozwiązania *dylematu technologicznego*. We współczesnym świecie bowiem postęp naukowo-techniczny wpływa znacząco na wzrost poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego. Dlatego też doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z rozwojem nowoczesnych technologii, bowiem poszerzenie skali ich wykorzystania przyczynia się do poprawy wzrostu gospodarczego oraz podniesienia dobrobytu społeczeństwa. Będące jego efektem zmiany technologii są przy tym tak szybkie, że trudno przewidzieć ich przyszłość – jedne rozwiązania zostają zaakceptowane, inne zaś mogą zostać odrzucone. Wynika to z faktu, iż we współczesnym świecie technologie zmieniają się tak szybko, iż trudno formułować prognozy dotyczące ich dalszego bytu. Do tych technologii zaliczyć należy urządzenia będące odzwierciedleniem synergii między nauką a techniką. Ta zaś jest pochodną nakładów na działalność badawczo-rozwojową. Oznacza to że, doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga położenia większej orientacji na innowacje w sferze wysokich technologii, co wymaga poniesienia stosownych nakładów. Ich osiągnięcie należy zaliczyć do pierwszoplanowych wyzwań cywilizacyjnych, bez sprostania którym niemożliwym staje się w dłuższej perspektywie kształtowanie bezpieczeństwa ekonomicznego.

Rozwiązania wymaga również *dylemat logistyczny kultury bezpieczeństwa ekonomicznego*, który odzwierciedla szeroki zbiór problemów do rozwiązania, w których upatrywać należy oprócz czynników wzmacniających bezpieczeństwo ekonomiczne, jak i zagrożeń dla niego. Mają one w dużej mierze charakter ekonomicznych. Doskonalenie z tego punktu widzenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego ukierunkowane musi być na usprawnienie przepływów czasoprzestrzennych różnych dóbr i świadczenia usług. Oznacza to potrzebę docenienia roli i znaczenia logistyki wobec procesów globalizacji i regionalizacji, która

napotykać jednocześnie na liczne obszary wyzwań, musi im sprostać. Zapewnić to fizycznie powinna infrastruktura logistyczna pełniąca rolę platformy integrującej wszelkie procesy logistyczne w oparciu o współczesną technologię i technikę³⁰.

Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wiązać należy z poprawą kryteriów ekonomicznej efektywności ich funkcjonowania na płaszczyznach: funkcjonalnej – jako ogólny proces zarządzania, obejmujący planowanie, organizowanie, motywowanie i kontrolowanie; przedmiotowej – jako fizyczne przepływy materiałów, towarów i usług oraz informacji między dostawcami i odbiorcami; oraz oceniającej – jako efektywny proces gospodarczy zorientowany na zaspokojenie potrzeb konsumenta.

Zakończenie

Przeprowadzone rozważania upoważniają do sformułowania szeregu wniosków.

Pierwszy. Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego należy do zbioru problemów, które powinny być nie tylko diagnozowane, ale również doskonalone. Sprostanie tym zamiarom rodzi potrzebę ich szerszego i głębszego postrzegania. Wyrazem tego powinny stać się badania nad nią, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w literaturze społeczno-ekonomicznej. Ich efektem powinna stać się poprawa miejsca i roli kultury bezpieczeństwa ekonomicznego w architekturze ogólnej kultury bezpieczeństwa państwa. Wymaga to skoncentrowania rozważań przede wszystkim na: identyfikacji przesłanek doskonalenia kultury bezpieczeństwa ekonomicznego; zaproponowaniu instytucjonalnego spojrzenia na kulturę bezpieczeństwa ekonomicznego; oraz zarysowanie dylematów realizacji kultury bezpieczeństwa ekonomicznego.

Drugi. Diagnoza i doskonalenie poziomu kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga przywołania kompleksowych, zintegrowanych i syntetycznych wyznaczników, wskaźników i mierników pozwalających na jego ocenę oraz wskazanie słabych jak i mocnych stron gospodarki narodowej. Ich katalog nie może jednak stanowić zamkniętego zbioru. Zasadnym jest więc dalsze poszukiwanie nowych, bardziej wiarygod-

---

³⁰ Por. K. Ficoń, *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 5.

nych wyznaczników, mierników i wskaźników kultury bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Przychylić się należy dominujący obecnie przekonanie, iż najlepszymi wskaźnikami badania poziomu bezpieczeństwa ekonomicznego powinny być te które współtworzą obraz jego na poziomie gospodarki narodowej, jak i na poziomie podstawowych podmiotów gospodarczych.

Trzeci. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa ekonomicznego wymaga uwzględnienia w tym procesie wyzwań cywilizacyjnych i postępujących procesów globalizacji i regionalizacji. Próby ich rozwiązywania podejmowane muszą być na dwóch zasadniczych, nakładających się warstwach: ogólnoeconomicznej (społeczno-economicznej) i economiczno-obronnej (obronno-economicznej). Musi być ona postrzegana w różnych wymiarach, bo od globalnego, przez regionalne, narodowe (państwowe) po przedsiębiorstwo i gospodarstwo domowe. Uwidocznione w każdym z tych wymiarów obszary zagrożeń wymagają ich ograniczenia lub likwidacji drogą rozpoznania i rozwiązania napotyka na szereg dylematów, które wymagają rozpoznania i rozwiązania licznego zbioru dylematów. Pożytecznym w realizacji tego zamiaru może stać się wykorzystanie dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej.

Bibliografia

- Bednarz J., *Metodologia badań konkurencyjności gospodarek narodowych – ranking konkurencyjności*, [w:] Wyzwania gospodarki globalnej, red. H. Treder, K. Żołądkiewicz, t. 2, Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot 2010.
- Dylus A., *Gospodarka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016.
- Dylus A., *Polityka w perspektywie etycznej i religijnej*, UKSW, Warszawa 2016.
- Ekonomia eksperymentalna*, red. M. Krawczyk, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Elementy metrologii economicznej. Algebraiczne modelowanie pomiaru*, red. A. Samoluk, Wydawnictwo Akademii Economicznej we Wrocławiu, Wrocław 2000.
- Encyklopedia economiczno-rolnicza*, PWRiL, Warszawa 1984.
- Encyklopedia organizacji i zarządzania*, PWE, Warszawa 1981.
- Encyklopedia Powszechna PWN*, Warszawa 2009.
- Encyklopedia PWN*, t. IV, Warszawa 1976.

- Ficoń K., *Logistyka ekonomiczna. Procesy logistyczne*, BEL Studio Sp. z o.o., Warszawa 2008.
- Leszczyński M., *Wybrane aspekty bezpieczeństwa społecznego*, Stowarzyszenie „Nauka Edukacja Rozwój”, Ostrowiec Świętokrzyski-Kielce 2011.
- Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1974.
- Mączyńska E., *Ład gospodarczy. Bariery i dylematy*, [w:] E. Mączyńska, Z. Sadowski, *O kształtowaniu ładu gospodarczego*, PTE, Warszawa 2008.
- Morawski W., *Socjologia ekonomiczna*, PWN, Warszawa 2001.
- Raczkowski K., *Percepcja bezpieczeństwa ekonomicznego i wyzwania dla zarządzania nim w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem*, red. K. Raczkowski, Oficyna a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012.
- Słownik języka polskiego, t. 1, WN PWN, Warszawa 2007.
- Stachowiak Z., *Teoria i praktyka bezpieczeństwa ekonomicznego państwa. Ujęcie instytucjonalne*, AON, Warszawa 2012.
- Stachowiak Z., Stachowiak B., *Kultura bezpieczeństwa ekonomicznego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2016 nr 5, Siedlce 2016.
- Stachowiak Z., Stachowiak B., *Wyznaczniki, mierniki i wskaźniki ocen bezpieczeństwa ekonomicznego państwa*, [w:] *Rola statystyki w badaniach naukowych i praktyce gospodarczej*, red. A. Piotrowska-Piątek, WSEP i NM w Kielcach, Kielce 2014.
- Sulek M., *Potęga państw. Modele i zastosowania*, Wydawnictwo Rambler, Warszawa 2013.
- Traktat o stabilności, koordynacji i zarządzaniu w Unii Gospodarczej i Walutowej*, [w:] europa.eu. (Opublikowany został w lutym 2012r. Podpisało go 25 państw członkowskich Unii Europejskiej. Został ratyfikowany przez Prezydenta RP 24 lipca 2013 r.).

Prof. dr hab. Zenon Stachowiak – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego WNHIS – Instytut Socjologii.

Dr Bartosz Stachowiak – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego WNHIS – Instytut Socjologii.

Teresa Szot-Gabryś

Warszawska Szkoła Wyższa

Wydział Zarządzania

Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego

Diagnosing and improving the culture of financial security

Streszczenie

Posiadanie statusu bezpieczeństwa finansowego jest ważne dla wszystkich podmiotów i instytucji: osób indywidualnych, ich rodzin, podmiotów gospodarczych, jednostek samorządu terytorialnego, społeczeństwa i państwa. W artykule poruszono problematykę metodyki diagnozowania poziomu kultury bezpieczeństwa finansowego oraz metod doskonalenia tej kultury. Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego stanowi wyzwanie metodologiczne, gdyż wymaga wskazania metodyki naukowej i narzędzi badawczych do przeprowadzenia tych procesów, a następnie sformułowania rekomendacji, co do metod doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego. W konkluzji autorka podkreśla rolę edukacji, szczególnie w gronie rodziny, w procesie doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego.

Słowa kluczowe: kultura bezpieczeństwa finansowego, diagnozowanie kultury bezpieczeństwa finansowego, doskonalenie kultury bezpieczeństwa finansowego

Abstract

Having the financial security status is important for all entities and institutions: individuals, their families, business entities, local government units, society and the state. The article discusses the problem of the methodology of diagnosing the level of financial security culture and methods of improving such culture. Diagnosing and improving the culture of financial security is a methodological challenge, as it requires the indication of a scientific methodology and research tools to carry out these processes, and then formulating recommendations concerning the methods of improving the culture of financial security.

Keywords: the culture of financial security, diagnosis of the culture of financial security, improvement of the culture of financial security

Wprowadzenie

Wszyscy mamy do czynienia z finansami, bo nawet jeśli ktoś nie zajmuje się finansami w sposób zawodowy, to każdego z nas dotyczą finanse osobiste. Problematyka diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego stanowi wyzwanie metodologiczne, gdyż wymaga wskazania metodyki naukowej i narzędzi badawczych do przeprowadzenia tych procesów, a następnie sformułowania rekomendacji, co do metod doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego. Artykuł ma charakter przeglądowy. Tezą jest twierdzenie, że deficyt w sferze kultury bezpieczeństwa finansowego nie wynika z braku odpowiednich metod doskonalenia tej kultury, ale jest skutkiem postaw ludzi wobec tej problematyki. Natomiast prowadzenie edukacji ekonomicznej pozytywnie wpływa na rozwój kultury bezpieczeństwa finansowego.

Punktem wyjścia do rozważań jest zdefiniowanie pojęć bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwa finansowego, a następnie pojęć: kultura bezpieczeństwa oraz kultura bezpieczeństwa finansowego. W tym celu oparto się na istniejącym już dorobku naukowym. W naukach o bezpieczeństwie bezpieczeństwo określa się, jako przeciwieństwo zagrożenia i stan poradzenia sobie z ryzykiem. Jednocześnie podkreśla się, że problematykę bezpieczeństwa należy traktować w sposób dynamiczny, gdyż ciągle zmiany w otoczeniu podmiotu i w jego sytuacji wewnętrznej mogą wywoływać nowe zagrożenia i ryzyka. W ogólnym znaczeniu

bezpieczeństwo można określić, jako obiektywną i subiektywną pewność istnienia, przetrwania, stanu posiadania, funkcjonowania i swobód (możliwości rozwojowych) danego podmiotu¹. Natomiast bezpieczeństwo finansowe przejawia się uniknięciem krytycznej sytuacji w dziedzinie finansów. Bezpieczeństwo finansowe oznacza brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, bankowości, czy finansów osobistych gospodarstw domowych².

Bezpieczeństwo, bądź bezpieczeństwo finansowe, zgodnie z przytoczonymi definicjami, oznacza pewien stan, który jest wynikiem wcześniej podjętych działań, będących przejawem kultury bezpieczeństwa. Pojęcie kultury bezpieczeństwa zdefiniował prof. M. Cieślarczyk w następujący sposób: „Kultura bezpieczeństwa to wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł symboli i przekonań, wpływających na sposób postrzegania wyzwań, szans i (lub) zagrożeń, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania) podmiotów, w różny sposób poprzez te podmioty «wyuczonych» i wyartykułowanych w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz innych procesach organizacyjnych, a także w procesie umacniania szeroko (nie tylko militarnie) rozumianej obronności, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tych podmiotów i osiągania przez nie najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i otoczenia”³. Autor sformułował także uproszczoną definicję, stwierdzając że: „kultura bezpieczeństwa danego podmiotu to – w dużym uproszczeniu – jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągania bezpieczeństwa”⁴. Pojęcie kultura bezpieczeństwa finansowego można wywieść z przytoczonego powyżej pojęcia kultura bezpieczeństwa, odnosząc je do sfery finansów.

---

¹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 12.

² K. Jajuga, red., *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007, s. 15.

³ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2010, s. 217.

⁴ Tamże, s. 217.

Kultura bezpieczeństwa finansowego i jej diagnozowanie

Przedmiotem podejmowanych rozważań jest kultura bezpieczeństwa finansowego oraz sposób jej diagnozowania. W odniesieniu do diagnozowania bezpieczeństwa finansowego naturalne wydaje się zastosowanie miar ilościowych (stosownych wskaźników), ale gdy mowa jest o kulturze tego bezpieczeństwa, kategoria „kultury” sugeruje zastosowanie miar jakościowych, np. skali w odniesieniu do stopnia przejawiania tej kultury przez badany podmiot: np. wysoka kultura bezpieczeństwa finansowego, niska kultura bezpieczeństwa finansowego. Powracając do definicji prof. M. Cieślarczyka wskazującej że: „kultura bezpieczeństwa danego podmiotu to – w dużym uproszczeniu – jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągnięcia bezpieczeństwa”⁵, tak sformułowane określenie kultury bezpieczeństwa implikuje badania jakościowe nad tym zagadnieniem, gdyż podkreśla ono subiektywne odczuwanie bezpieczeństwa przez podmioty, których to dotyczy.

Koncepcja prof. M. Cieślarczyka pokazuje, iż kultura bezpieczeństwa i obronności manifestuje się w trzech następujących wymiarach⁶:

- Pierwszy – składają się nań określone idee, wartości i duchowość człowieka;
- Drugi – odnosi się do oddziaływań społecznych organizacji i systemów prawa;
- Trzeci – obejmuje on materialne aspekty egzystencji ludzkiej.

Pierwszy wymiar odnosi się do wartości, natomiast drugi i trzeci odzwierciedlają pożądaną stan. Na trzy filary składające się na kulturę bezpieczeństwa wskazuje także J. Piwowarski w swojej definicji tego pojęcia: „Kultura bezpieczeństwa to ogół materialnych i pozamaterialnych elementów utrwalonego dorobku człowieka, służących kultywowaniu, odzyskiwaniu (gdy utracono) i podnoszeniu poziomu bezpieczeństwa określonych podmiotów. Można rozpatrywać ją w wymiarze indywidualnym – mentalno-duchowym, wymiarze społecznym oraz wymiarze fizycznym (materialnym)”⁷. Kolejnym wyzwaniem jest za-

---

⁵ Tamże, s. 217.

⁶ J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015), s. 24.

⁷ Tamże, s. 25.

proponowanie skutecznej metody doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego.

Jak wskazuje Z. Długosz, „podmiotem badania bezpieczeństwa są wszystkie jednostki mające własne interesy i wyrażające ambicje realizacji tych interesów. Mogą to być pojedynczy ludzie, różne grupy społeczne, narody oraz społeczności międzynarodowe”⁸. W nawiązaniu do stwierdzeń sformułowanych przez przytoczonego autora, badania kultury bezpieczeństwa finansowego mogą być prowadzone w skali mikro i makroekonomicznej oraz w odniesieniu do różnych kategorii podmiotów. Niewątpliwie jest, że kultura bezpieczeństwa finansowego wynika z wiedzy i postaw ludzi, dlatego możemy mówić o przejawach kultury bezpieczeństwa finansowego poszczególnych osób, ich grup, instytucji, a nawet społeczeństwa. Zatem określony poziom bezpieczeństwa finansowego mogą przejawiać – biorąc jako kryterium podziału podmiot, którego bezpieczeństwo finansowe dotyczy:

- osoby indywidualne;
- rodzina – gospodarstwo domowe;
- podmioty gospodarcze;
- instytucje publiczne;
- społeczeństwo;
- państwo.

Można także zastosować klasyfikację, przyjmując jako kryterium skalę, której dotyczy bezpieczeństwo finansowe. Będzie to zatem:

- poziom mikro: danej osoby/ gospodarstwa domowego;
- poziom mezo: poziom organizacji, np. bezpieczeństwo finansowe przedsiębiorstwa, jednostki samorządu terytorialnego (np. gminy);
- poziom makro: bezpieczeństwo finansowe regionu, kraju, społeczeństwa.

Bezpieczeństwo finansowe w skali makro uwarunkowane jest wieloma czynnikami. Szczególnie jeśli mamy na myśli bezpieczeństwo regionu, bądź państwa, używany jest termin: bezpieczeństwo ekonomiczne, bądź bezpieczeństwo gospodarcze. Wielu autorów wskazuje bezpieczeństwo finansowe jako podkategorię bezpieczeństwa ekono-

---

⁸ Z. Długosz, *Wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie jako warunku zapewniającym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, Instytut Badań nad Bezpieczeństwem, Gdynia 2013, s. 14.

micznego, zaliczającego się do szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Definiując pojęcie bezpieczeństwa można określić je, jako pewność istnienia i przetrwania, stanu posiadania oraz funkcjonowania i rozwoju podmiotu. Pewność ta jest wynikiem nie tylko braku zagrożeń (ich niewystępowania lub eliminowania), ale powstaje także wskutek kreatywnej działalności danego podmiotu i jest zmienna w czasie, czyli ma naturę procesu społecznego⁹. Natomiast, jeśli bierzemy pod uwagę bezpieczeństwo ekonomiczne, to jedna z definicji mówi, że bezpieczeństwo ekonomiczne „oznacza warunki harmonijnego rozwoju, pozwalającego budować zrównoważony dobrobyt obywateli państwa. (...). W ujęciu makroekonomicznym bezpieczeństwo to stabilność zatrudnienia, niski poziom bezrobocia, przewidywalne perspektywy rozwoju gospodarki, charakteryzujące się płynnością finansową. W ujęciu mikroekonomicznym to wypłacalność gospodarstwa domowego lub przedsiębiorstwa. W obu przypadkach chodzi o możliwość równoważenia zobowiązań w stosunku do potrzeb w średnim okresie”¹⁰. Wielość czynników wpływających na bezpieczeństwo ekonomiczne i finansowe jest znaczna, szczególnie jeśli mamy na myśli bezpieczeństwo w skali makro. Jednak zarządzanie bezpieczeństwem finansowym uzależnione jest od przejawianej kultury bezpieczeństwa finansowego, w tym od umiejętności rozpoznawania zagrożenia, zarządzania ryzykiem oraz poziomu wiedzy merytorycznej o narzędziach zarządzania finansami.

Kultura bezpieczeństwa finansowego w kontekście ryzyka i zagrożenia

Bezpieczeństwo powinno być analizowane w kontekście zagrożeń i ryzyka. Prof. R. Zięba stwierdza, że zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne. „Zagrożenie oznacza subiektywne (a więc zależne od percepcji podmiotu postrzegającego) lub/i obiektywne (rzeczywiste występowanie niebezpieczeństwa dla istotnych dla danego podmiotu wartości zaliczanych do jego bezpieczeń-

---

⁹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 8.

¹⁰ K. Żukrowska, *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, [w:] K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013.

stwa. Zagrożenie kieruje się na konkretne wartości, które są przedmiotem ochrony przez dany podmiot”¹¹. Jeżeli analizujemy zagrożenia i bezpieczeństwo w sferze finansowej, to możemy posłużyć się definicją K. Raczkowskiego: „bezpieczeństwo finansowe oznacza w ogólnej postaci brak zagrożeń w sferze finansów publicznych, finansów przedsiębiorstwa, ubezpieczeń, bankowości, czy finansów osobistych gospodarstw domowych”¹². Zagrożenia te mogą mieć charakter obiektywny, lub subiektywny, ale niewątpliwie można je kształtować (zarządzać nimi lub im przeciwdziałać) oraz mierzyć ich intensywność. „Działania podejmowane na rzecz bezpieczeństwa są elementami pozwalającymi na rozwinięcie skutecznych metod, które mają zapobiegać różnym potencjalnym zagrożeniom podmiotów. Chodzi zarówno o zagrożenia w stosunku do podmiotu zewnętrzne, jak i te, których podłoże może pojawić się w autonomicznym systemie bezpieczeństwa jednostki, mające charakter wewnętrzny, psychofizyczny”¹³.

Bezpieczeństwo finansowe zależy w głównej mierze od tego, w jakim stopniu wiedza finansowa jest znana i rozumiana, jakie są finansowe umiejętności oraz zachowania poszczególnych członków gospodarstwa domowego, menadżerów komercyjnych, czy naczelne kierownictwo danego państwa (m.in. ministrowie, wiceministrowie, prezesi, dyrektorzy). Chodzi tu o znajomość podstawowych pojęć ekonomicznych i finansowych¹⁴.

Wiedzę finansową, którą posiadają ludzie nie będący profesjonalnymi finansistami można podzielić na¹⁵:

- wiedzę codzienną – dotyczącą zwłaszcza opodatkowania, wartości netto, oszczędności, zarządzania długiem, budżetowania, bankowości (w tym e-bankowości), odsetek, inflacji, kart kredytowych, praw konsumenta, wydatków, ubezpieczeń, wyznaczania celów itp.;

---

¹¹ R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012, s. 10.

¹² K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s. 300.

¹³ W. Czajkowski, J. Piwowarski, S. Kocan, B. Soliński, *Aksjologiczno-psychologiczna interpretacja pierwszego filaru japońskiej kultury bezpieczeństwa*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, Nr 7 (4/2013), s. 56.

¹⁴ K. Raczkowski, *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomika bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014, s. 301.

¹⁵ Tamże, s. 301.

- wiedzę przypadkową, tzw. okazjonalną – np. przejścia na emeryturę, posiadania testamentu, inwestowania, dobrego miejsca pracy, kredytu hipotecznego;
- wiedzę specjalistyczną – np. zarządzanie portfelem, instrumenty pochodne (opcje, swapy, kontrakty terminowe).

Szereg przeprowadzonych w Polsce badań naukowych wskazuje, że poziom wiedzy finansowej w społeczeństwie jest niski. Wyniki Globalnego Badania Poziomu Edukacji Finansowej Standard & Poor's pokazują, że jedynie 42% Polaków posiada wiedzę ekonomiczną pozwalającą na podejmowanie świadomych decyzji finansowych¹⁶. Na deficyt wiedzy z zakresu między innymi kredytów, lokat, czy windykacji, wskazuje raport „Egzamin z wiedzy finansowej” przygotowany przez firmę Maison&Partners dla Kapitalni.org¹⁷. Na niski poziom wiedzy finansowej wskazują także wyniki badań zleconych przez Narodowy Bank Polski: badanie „Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków” zrealizowane techniką CAPI, na reprezentatywnej próbie N=2000 mieszkańców Polski w wieku 15+, w 2015 roku¹⁸. Głównym celem badania świadomości i wiedzy ekonomicznej Polaków była diagnoza stanu wiedzy społeczeństwa polskiego na temat ekonomii i gospodarki oraz identyfikacja obszarów realnych potrzeb edukacyjnych w tym zakresie.

Poza wiedzą finansową w kształtowaniu bezpieczeństwa finansowego istotna jest wrażliwość na zagrożenia oraz skłonność do ryzyka, a to są już elementy kultury bezpieczeństwa finansowego. Kultura bezpieczeństwa służy człowiekowi do realizacji następujących celów i potrzeb¹⁹:

- Skuteczna kontrola nad pojawiającymi się zagrożeniami, zmierzająca do uzyskania stanu o satysfakcjonująco niskim poziomie zagrożeń.
- Odzyskiwanie bezpieczeństwa w sytuacji, gdy zostało ono utracone.

---

¹⁶ *Wiedza ekonomiczna Polaków na niskim poziomie*,

<http://www.finance.egospodarka.pl/> (26.11.2015).

¹⁷ P. Bednarz, *Polacy mają problemy z finansami*,

<https://businessinsider.com.pl/finanse/wiedza-finansowa-polakow> (27.10.2017).

¹⁸ *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.

¹⁹ J. Piwowarski, *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015), s. 26.

- Optymalizacja, dla określonego podmiotu, poziomu wielosektorowo pojmowanego bezpieczeństwa.
- Pobudzanie w społecznej i personalnej skali świadomości człowieka przekonań o potrzebie samodoskonalenia i trychotomicznego (mentalny/społeczny/materialny) rozwoju wraz z uaktywnianiem motywacji i postaw skutkujących indywidualnymi i zespołowymi działaniami, powodującymi wszechstronny rozwój indywidualnych i grupowych podmiotów bezpieczeństwa, w tym ich autonomicznej obronności.

Przytoczone atrybuty kultury bezpieczeństwa można odnieść do sfery finansów. Zanim jednak podejmiemy dyskusję nad metodami doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego, dokonajmy ogólnego przeglądu metod i narzędzi pomiaru i zarządzania bezpieczeństwem finansowym.

Metody i narzędzia pomiaru i zarządzania bezpieczeństwem finansowym

W ramach nauk ekonomicznych wypracowano szereg metod i narzędzi pomiaru sytuacji finansowej oraz oceny poziomu ryzyka finansowego, zarówno w odniesieniu do przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego, finansów państwa, a także finansów gospodarstw domowych.

Ogólne zasady tworzenia budżetu i wydatkowania środków na szczeblu państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów sfery finansów publicznych reguluje ustawa o finansach publicznych²⁰. Finanse publiczne stanowią zespół zjawisk finansowych, związanych z przychodami i wydatkami pieniężnymi związków publiczno-prawnych, a więc państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Dla sfery finansów publicznych charakterystyczne jest gromadzenie przychodów pieniężnych przede wszystkim z nierynkowych transferów, takich jak podatki, opłaty i wpłaty z zysku jednostek gospodarczych będących własnością publiczną. Wydatki publiczne są finansowym odzwierciedleniem zadań publicznych realizowanych przez władzę publiczną państwową i samorządową. Struktura wydatków publicznych charakte-

---

²⁰ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych (Dz. U. nr 157, poz. 1240 ze zm.).

ryzuje się dużą sztywnością, tzn. znaczna ich część ma charakter obligatoryjny, regulowany ustawowo, trudny do zmiany, a ich zaniechanie grozi utratą wiarygodności finansowej państwa. Do takich wydatków należą: obsługa długu publicznego, wypłata świadczeń emerytalnych i rentowych, wydatki socjalne. Wysoki udział tzw. sztywnych wydatków poważnie ogranicza swobodę prowadzenia polityki finansowej, zwłaszcza gdy poszukuje się możliwości oszczędności środków publicznych. Limit wydatków publicznych w praktyce wyznaczany jest przez sumę możliwych do pozyskania dochodów jednostek sektora finansów publicznych oraz dopuszczalny, możliwy do sfinansowania deficyt²¹. Podmioty sektora finansów publicznych zobowiązane są do stosowania kontroli wewnętrznej i zarządczej, które niwelują ryzyko finansowe w tych jednostkach²².

W odniesieniu do sytuacji jednostek samorządu terytorialnego na szczeblu lokalnym (tj. gmin i powiatów), kluczowym czynnikiem oddziałującym na kondycję finansową (bezpieczeństwo finansowe) samorządu są wydatki budżetowe (bieżące i inwestycyjne), będące wyrazem realizowanych przez gminę zadań. Wydatki bieżące są związane z realizacją podstawowej funkcji samorządu, tj. wykonywaniem zadań, poprzez które jednostka zaspakaja zbiorowe potrzeby lokalnej społeczności. Drugą kategorią wydatków jednostek samorządu terytorialnego są wydatki inwestycyjne, które obejmują wszystko to, co służy powiększaniu majątku jednostek, podnoszeniu ich konkurencyjności²³. Poza zachowaniem na dopuszczalnym poziomie ustawowych wskaźników poziomu zadłużenia oraz obsługi długu, o posiadaniu bezpieczeństwa finansowego gminy świadczy posiadanie przez nią zdolności kredytowej i inwestycyjnej. Prosta analiza bezpieczeństwa finansowego gminy może być przeprowadzona w oparciu o podstawowe wskaźniki, zamieszczone w tabeli.

---

²¹ Patrz: C. Kosikowski, *Finanse i prawo finansowe Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

²² Patrz: T. Kiziukiewicz, red., *Audyt wewnętrzny w strukturze kontroli zarządczej*, Difin, Warszawa 2013.

²³ P. Dziekański, *Bezpieczeństwo ekonomiczne wyzwaniem współczesnego regionu – próba oceny syntetycznej*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 6 (2014), s. 130.

Tabela 1. Analiza kondycji finansowej gminy

Lp.	Wskaźnik	Formuła obliczeniowa	Rodzaj danych do obliczeń	Wartość progowa
1.	Wskaźnik obsługi zadłużenia	$\frac{R+O+Z+W}{D}$	- Kwota rat kredytów i pożyczek (R) - Kwota należnych odsetek (O) - Kwota spłat zobowiązań z poręczeń (Z) - Kwota wykupu papierów wartościowych (W) - Dochody ogółem (D)	max 15%
2.	Wskaźnik długu	$\frac{K+P+E}{D}$	- Kwota zadłużenia – kredyty i pożyczki (K) - Kwota poręczeń (P) - Wartość wyemitowanych papierów wartościowych (E) - Dochody ogółem (D)	max 60%
3.	Wskaźnik inwestycji	$\frac{I}{W}$	- Wydatki inwestycyjne (I) - Wydatki ogółem (W)	10%-50%
4.	Wskaźnik udziału dochodów własnych	$\frac{D_w}{D_o}$	- Dochody własne (D _w) - Dochody ogółem (D _o)	min 15%
5.	Wskaźnik dochodu na mieszkańca	$\frac{D_o}{L}$	- Dochody ogółem (D _o) - Liczba mieszkańców (L)	min 500

Źródło: T. Szot-Gabryś, *Rola banku w kredytowaniu inwestycji gminnych współfinansowanych z programów dotacji*, „Badania Naukowe”, Volume 22, Number 2/2009, Wyższa Szkoła Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, s. 128.

Bardzo dobrze opracowane jest instrumentarium analizy sytuacji finansowej i określenia poziomu bezpieczeństwa finansowego w odniesieniu do przedsiębiorstw. Jest to cały zestaw mierników stosowanych w analizie finansowej, rachunkowości zarządczej i controllingu. Bazę danych do ich pomiaru stanowią dane pochodzące z księgowości, związanej z obowiązkiem prowadzenia rachunkowości finansowej. Rzetelność tych danych weryfikowana jest poprzez zewnętrzny audyt finansowy, dokonywany przez biegłych rewidentów²⁴. W odniesieniu do ma-

²⁴ Patrz: W. Gabrusewicz, *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.

łych podmiotów gospodarczych, które nie mają obowiązku prowadzenia pełnego systemu rachunkowości finansowej, również w ramach nauki rachunkowości opracowane zostały stosowne metody pomiaru, usprawniające zarządzanie finansami w podmiotach tej kategorii²⁵.

Stosunkowo najnowszą sferę finansów objętą badaniami naukowymi są finanse gospodarstw domowych. Jednakże sporo jest już obecnie publikacji dotyczących zarządzania finansami gospodarstw domowych, stanowiących bazę merytoryczną do poprawy bezpieczeństwa finansowego tego rodzaju podmiotów. Przykładem może być tutaj książka Cz. Bywalca, zawierająca omówienie takich zagadnień, jak²⁶:

- pojęcie i klasyfikacja gospodarstw domowych, ich organizacja i zasady funkcjonowania oraz miejsce w gospodarce narodowej;
- determinanty biologiczno-ekologiczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe zachowań ekonomiczno-finansowych gospodarstw domowych;
- prawidłowości zachowań ekonomiczno-finansowych gospodarstw domowych;
- źródła informacji o sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw domowych i sposoby ich wykorzystania;
- podstawowe dokumenty służące do analizy ekonomicznej i finansowej gospodarstw domowych, tj. bilans majątkowy, budżet oraz rachunek przepływów pieniężnych gospodarstwa domowego;
- problemy planowania i zarządzania finansami gospodarstw domowych, w tym zarządzanie majątkiem i kapitałami, budżetem, oszczędnościami, długiem oraz ryzykiem;
- kwestie bankructwa i upadłości gospodarstw domowych.

Dokonany powyżej przegląd metod zarządzania bezpieczeństwem finansowym wskazuje, że w odniesieniu do kategorii wszystkich podmiotów, funkcjonujących w naszym otoczeniu społeczno-gospodarczym istnieje stosowna metodyka zarządzania bezpieczeństwem finansowym. Zatem problem doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego nie polega na deficycie dostępnych metod, polega zatem zapewne na niewystarczającym ich upowszechnieniu i przyswojeniu

---

²⁵ Patrz: T. Szot-Gabryś, *Model pomiaru zysku ekonomicznego w małej firmie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, Kielce 2008.

²⁶ Patrz: Cz. Bywalec, *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

przez społeczeństwo. Wskazują na to chociażby informacje medialne o ofiarach oszustw finansowych, bankructwach konsumenckich, czy ofiarach ryzykownych lokat kapitałowych (np. Amber Gold).

Programy edukacji ekonomicznej jako narzędzie doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego

Istotnym narzędziem doskonalenia kultury bezpieczeństwa finansowego są programy edukacji ekonomicznej. Tego rodzaju programy od wielu lat prowadzi Bank Gospodarstwa Krajowego, poprzez Fundację BGK im. J. K. Steczkowskiego, np. program „Wyrównywanie szans edukacyjnych”²⁷. Program ma następujące przesłanie: „Chcemy podnieść poziom wiedzy finansowej wśród dzieci i młodzieży! Chcemy wprowadzić ich w świat finansów tak, aby potrafiły lepiej funkcjonować w nowoczesnym społeczeństwie. Dzieciom z małych miast lub w trudnej sytuacji pomagamy wyrównać szanse edukacyjne”²⁸.

Kolejnym przykładem działań w zakresie edukacji ekonomicznej jest pakiet programów prowadzonych przez Fundację Kronenberga. Na stronie Fundacji można przeczytać następujący opis działań prowadzonych przez ten podmiot²⁹: „Ekonomia to zarówno nasze finanse, jak i rozwój całej gospodarki. Są to zatem dziedziny, z którymi stykamy się na co dzień. Celem działań Fundacji w tym obszarze jest kształcenie świadomego wyedukowanego ekonomicznego konsumenta, budowanie szerokiej koalicji wsparcia dla przedsiębiorców na różnym etapie rozwoju ich firm oraz instytucjonalne wspieranie kultury innowacji w polskiej gospodarce. Edukacja ekonomiczna obejmuje zatem zarówno przekazywanie w atrakcyjnej formie wiedzy finansowej, kształtowanie odpowiedzialnych postaw w zarządzaniu swoimi pieniędzmi, jak i wspieranie postaw przedsiębiorczych i oferowanie narzędzi wzmacniających potencjał istniejących firm na rynku (...). W każdym z tych obszarów Fundacja podejmuje szereg działań współpracując z partnerami społecznymi realizującymi zarówno pionierskie, jak i ugruntowane, długofalowe projekty. Działania Fundacji Kronenberga koncentrują się na aktywności w obszarze edukacji finansowej, w ramach której szczególnie nacisk kła-

---

²⁷ <https://www.fundacja.bgk.pl/obszary-dzialalnosci/wyrownywanie-szans-edukacyjnych> (12.06.2018)

²⁸ Tamże.

²⁹ <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/6557.htm> (11.06.2018)

dziony jest na kształtowanie kompetencji z zakresu finansów osobistych. Wspieranie przedsiębiorczości poprzez przygotowywanie młodych ludzi do uruchomienia własnego biznesu oraz wzmacnianie potencjału istniejących firm, to nasz wkład w rozwój polskiej gospodarki. Szczególną uwagę przykładamy do startupów, mając na uwadze ich innowacyjność. Uzupełnieniem naszych działań są konkursy dla mikroprzedsiębiorców, wybitnych ekonomistów oraz polskich firm dokonujących ekspansji na rynkach zagranicznych oraz podmiotów z rynków wschodzących inwestujących w Polsce”. Fundacja swoje zadania realizuje również poprzez program badań, w ramach których bada między innymi postawy Polaków wobec finansów oraz różne aspekty działalności polskich firm za granicą.

Podsumowanie

Poszukując odpowiedzi na pytanie, jakimi metodami doskonalić kulturę bezpieczeństwa finansowego, odpowiedź ta wydaje się być oczywista – jest to edukacja. W określeniu skali zjawiska odnośnie kultury bezpieczeństwa finansowego w Polsce, tj. stwierdzenia, czy mamy do czynienia z wysokim, czy niskim poziomem tej kultury, pomocne mogą być przeprowadzone badania naukowe, wskazujące na duże deficyty w tym zakresie, szczególnie w grupie starszego pokolenia, w mniejszym stopniu wykorzystującego powszechnie w obecnych czasach medium dostarczające informacji i wiedzy, jakim jest Internet³⁰. Największy wpływ na obecny poziom wiedzy Polaków o ekonomii, finansach i gospodarce ma własne doświadczenie oraz media (prasa, radio, TV, Internet). Natomiast rolę głównego edukatora według Polaków powinna pełnić szkoła i nauczyciele (dotychczas szkoła wywarła istotny wpływ na obecny stan wiedzy z tego zakresu u 28% Polaków). Duże oczekiwania są także wobec mediów i instytucji państwowych. Znacznie rzadziej Polacy uważają, że edukacja ekonomiczna to powinność pracowników banków i agencji ubezpieczeniowych. Jednak nie do przecenienia jest edukacja poprzez doświadczenie wyniesione z domu rodzinnego. Rola edukacji ekonomicznej prowadzonej w rodzinnym domu ma istotne znaczenie dla kształtowania poziomu wiedzy ekonomicznej w dorosłym ży-

---

³⁰ *Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.

ciu, otwartości na tę wiedzę, jak również pozytywnych z punktu widzenia mikro- i makro- ekonomii zachowań (np. włączenia w system finansowy). Dzisiejsi rodzice kontynuują „tradycje” wynoszone z własnych domów. Gdy sami rozmawiali o ekonomii (nawet nieregularnie), byli zachęceni do oszczędzania, czy też samodzielnego zarabiania, to jako rodzice podejmują takie działania wobec dzieci³¹. Z tego wniosek, że edukacja ekonomiczna pozytywnie wpływająca na poziom kultury bezpieczeństwa finansowego jest to praca, być może w niektórych środowiskach nawet na pokolenia, ale niewątpliwa warta przeprowadzenia.

Bibliografia

- Bednarz P., *Polacy mają problemy z finansami*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/wiedza-finansowa-polakow> (27.10.2017).
- Bywalec Cz., *Ekonomika i finanse gospodarstw domowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2010.
- Czajkowski W., Piwowarski J., Kocan S., Soliński B., *Aksjologiczno-psychologiczna interpretacja pierwszego filaru japońskiej kultury bezpieczeństwa*, „The Polish Journal of the Arts and Culture”, Nr 7 (4/2013).
- Długosz Z., *Wprowadzenie do metodycznych rozważań nad rewolucją naukową w naukach o bezpieczeństwie jako warunku zapewniającym militarne i niemilitarne bezpieczeństwo wobec wyzwań i zagrożeń w XXI wieku*, Instytut Badań nad Bezpieczeństwem, Gdynia 2013.
- Dziekański P., *Bezpieczeństwo ekonomiczne wyzwaniem współczesnego regionu – próba oceny syntetycznej*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 6 (2014).
- Gabrusewicz W., *Analiza finansowa przedsiębiorstwa. Teoria i zastosowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2013.
- Jajuga K., red., *Elementy nauki o finansach. Kategorie i instrumenty finansowe*, PWE, Warszawa 2007.

---

³¹ Tamże.

- Kiziukiewicz T., red., *Audyty wewnętrzne w strukturze kontroli zarządczej*, Difin, Warszawa 2013.
- Kosikowski C., *Finanse i prawo finansowe Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Piwowarski J., *Trzy filary kultury bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Nr 19 (2015).
- Raczkowski K., *Bezpieczeństwo finansowe*, [w:] J. Płaczek, red., *Ekonomia bezpieczeństwa państwa w zarysie*, Difin, Warszawa 2014.
- Stan wiedzy i świadomości ekonomicznej Polaków*, konsorcjum Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupa IQS dla Departamentu Edukacji i Wydawnictw NBP, Warszawa 2015.
- Szot-Gabryś T., *Model pomiaru zysku ekonomicznego w małej firmie*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, Kielce 2008.
- Szot-Gabryś T., *Rola banku w kredytowaniu inwestycji gminnych współfinansowanych z programów dotacji*, „Badania Naukowe”, Volume 22, Number 2/2009, Wyższa Szkoła Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku, o finansach publicznych (Dz. U. 2009 nr 157, poz. 1240 ze zm.).
- Wiedza ekonomiczna Polaków na niskim poziomie*, <http://www.finanse.egospodarka.pl/> (26.11.2015).
- Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 1(86)/2012.
- Żukrowska K., *Ekonomia jako sfera bezpieczeństwa państwa*, [w:] K. Raczkowski, K. Żukrowska, M. Żuber (red.), *Interdyscyplinarność nauk o bezpieczeństwie*, Difin, Warszawa 2013.
- <http://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/6557.htm> (11.06.2018)
- <https://www.fundacja.bgk.pl/obszary-dzialalnosci/wyrownywanie-szans-educacyjnych> (11.06.2018)

Dr Teresa Szot-Gabryś – Warszawska Szkoła Wyższa, Wydział Zarządzania.

Sławomir Zalewski

Europejskie Stowarzyszenie Nauk o Bezpieczeństwie

**Diagnozowanie i doskonalenie
kultury bezpieczeństwa politycznego
w perspektywie instytucjonalnej**

**Diagnosing and improving the political security
culture in the institutional perspective**

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest kultura bezpieczeństwa politycznego identyfikowana z perspektywy instytucjonalnej. Podjęto tu próbę określenia wstępnych ram wykorzystania analizy instytucjonalnej w diagnozowaniu kultury bezpieczeństwa politycznego. Pomocne mogą być w tym zakresie jakościowe kryteria oceny funkcjonalności instytucji, jak: skuteczność, elastyczność, przewidywalność, stabilność. Za ich pomocą można ogólnie diagnozować aktualny stan organizacji ukierunkowanych na zapewnianie bezpieczeństwa, jak też instytucji społecznych. Podjęto próbę oceny przydatności kryteriów jakościowych funkcjonalności instytucji we współczesnych warunkach funkcjonowania państwa. Analiza jest wstępną próbą zarysowania badanego problemu.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo państwa, polityka, kultura bezpieczeństwa, kultura bezpieczeństwa politycznego, diagnozowanie

Abstract

The subject of the article is the culture of political security identified from the institutional perspective. The author made an attempt to

define a preliminary framework for the use of institutional analysis in the diagnosis of the political security culture. The qualitative criteria for assessing the institution's functionalities, such as effectiveness, flexibility, predictability and stability, may be helpful in this scope. With their help, it is possible to generally diagnose the current state of organizations aimed at providing security as well as social institutions. There was also made an attempt to assess the suitability of the qualitative criteria of the institution's functionality in the contemporary conditions of the functioning of the state. The analysis is a preliminary attempt to outline the examined problem.

Keywords: national security, politics, security culture, political security culture, diagnosing

Wprowadzenie

Przedmiotem artykułu jest diagnozowanie kultury bezpieczeństwa politycznego oraz jej doskonalenie, co najogólniej odnosi się do rozpoznania sposobu funkcjonowania podmiotów bezpieczeństwa w rzeczywistości społecznej w aspekcie identyfikacji przez nie wyzwań, zagrożeń i szans rozwojowych. Celem jest ukazanie ogólnych ram analizy funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa przy pomocy jakościowych kryteriów skuteczności, elastyczności, przewidywalności oraz stabilności. Przyjęto, że sposób, w jaki ludzie postrzegają swoje bezpieczeństwo ściśle wiąże się z działalnością państwa – jego organów oraz prawa na podstawie których one działają. Z tego względu można sformułować tezę o społecznej użyteczności postrzegania instytucji bezpieczeństwa (organów, norm prawnych) przez pryzmat wspomnianych wyżej, względnie uniwersalnych, kryteriów oceny.

Jednak współczesne pojmowanie bezpieczeństwa charakteryzuje niezwykła złożoność. Jak pisze Jerzy Stańczyk: „bezpieczeństwo jest na tyle istotnym, nieodłącznym warunkiem bytu człowieka, że wokół niego organizuje on swój świat wartości, czemu towarzyszy zwykle daleko idąca emancypacja (...)”¹, przy czym jednocześnie zauważa, że „bezpieczeństwo stanowi istotność niedającą się w jednorodny sposób poznać

---

¹ J. Stańczyk, *Formułowanie kategorii pojęciowej bezpieczeństwa*, Poznań 2017, s. 39.

i opisać². Mnogość perspektyw badawczych, definicji pojęć, stale poszerzający się zakres przedmiotowy pojmowania bezpieczeństwa, to tylko niektóre wyzwania stojące przed badaczem. Podobne uwagi odnieść można do pojmowania polityki oraz kultury. Relacje pomiędzy nimi można ogólnie wyznaczyć w następujący sposób: 1) kultura jest wytworem, dorobkiem człowieka i w sensie niematerialnym systemem wartości oraz wiedzą o świecie a także sposobem jej przedstawiania; 2) polityka jest sposobem organizacji społeczeństwa oraz systemem władzy; 3) bezpieczeństwo jest podstawą rozwoju jednostkowego i społecznego, jest także użytecznym kryterium działania politycznego (państwo zapewnia bezpieczeństwo ludziom lub nie może go zapewnić i wówczas ocena działalności państwa musi być negatywna) oraz celem tego działania (w wyidealizowanym może nieco, ale społecznie użytecznym, rozumieniu polityki bezpieczeństwa).

Zakres przedmiotowy i podmiotowy diagnozowania kultury bezpieczeństwa

Diagnozowanie kultury bezpieczeństwa³ może być dokonywane z punktu widzenia podmiotowego oraz przedmiotowego. W tym pierwszym ujęciu często mówimy o człowieku, jako podmiocie bezpieczeństwa. Można zgodzić się z Zenonem Trejnisem, że „kultura bezpieczeństwa sprawia, że człowiek opanowuje potocznie i fachowo rozumiane kompetencje zaradcze podejścia do różnych sytuacji niebezpiecznych. Może on przewidywać powstawanie zagrożeń, je identyfikować, monitorować, redukować i starać się je przeczłonić a także im zapobiegać⁴. Kulturę bezpieczeństwa w jednostkowym ujęciu wyznacza zakres kompetencji społecznych jednostki, ale także wiedzy o zagrożeniach (ich

---

² Tamże, s. 40.

³ Kulturę bezpieczeństwa rozumie się ogólnie jako sposób istnienia podmiotu w otoczeniu społecznym w aspekcie bezpieczeństwa – postrzegania wyzwań, zagrożeń i szans rozwojowych, oceniania ryzyka, będącego nieodłącznym elementem każdej formy działalności człowieka w sensie indywidualnym oraz zbiorowym. Zob. S. Zalewski, *Kultura bezpieczeństwa politycznego*, [w:] „Kultura Bezpieczeństwa” 5/2016; zob. także M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2011 oraz L.F. Korzeniowski, *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Kraków 2016.

⁴ Z. Trejnis, *Kultura systemu bezpieczeństwa narodowego*, „Przegląd Strategiczny” 2013 nr 1, s. 43.

identyfikowania) oraz umiejętności radzenia sobie z niebezpieczeństwami. W sensie politycznym człowiek jest podmiotem bezpieczeństwa, ale jego rola materializuje się w działalności zbiorowej, ściślej jest realizowana poprzez instytucje. Nasuwa się tu pierwszy argument uzasadniający korzyści podejścia instytucjonalnego w badaniach nad kulturą bezpieczeństwa politycznego – analiza instytucjonalna jest użytecznym narzędziem badania sposobów organizowania się ludzi, także na rzecz identyfikacji wyzwań, rozpoznawania zagrożeń i przeciwdziałania im, pamiętając przy tym o znaczeniu polityki w aspekcie organizacji społeczeństwa⁵. W ten sposób postrzegamy znaczenie podmiotów zbiorowych (organizacji, państwa).

Diagnozowanie kultury bezpieczeństwa politycznego w aspekcie przedmiotowym jest związane jest z badaniem relacji wewnętrznych i zewnętrznych podmiotów zbiorowych (państw i organizacji). W tym pierwszym ujęciu diagnoza odnosi się do przesłanek stabilizacji (pożądanego stanu stabilności), czynników destabilizujących, konfliktów i zarządzania nimi – a pamiętajmy, że konflikt jest nieodłącznym elementem walki politycznej i mówimy tu zarówno o konfliktach, których podłożem są interesy polityczne, ale także tych, gdzie podstawą sporu są wartości. Kultura bezpieczeństwa politycznego jest w tym rozumieniu sposobem artykulacji interesów podmiotów polityki⁶. Jeśli dalej przyjąć, że kultura bezpieczeństwa politycznego obejmuje sferę aksjologiczną związaną z funkcjonowaniem władzy w państwie, jej zdolność identyfikacji zagrożeń i wyzwań, uświadomienia interesów bezpieczeństwa, organizowania potencjału na rzecz jego zapewnienia oraz społecznego wsparcia tych zabiegów, to rysuje się bardzo rozległy przedmiot badań diagnostycznych. Zwłaszcza, że kultura bezpieczeństwa jest związana ze świadomością społeczną wyzwań, zagrożeń i szans – zaś im wyższy jej poziom, tym – jak wolno zakładać – większe szanse na zapewnienie warunków stabilnego rozwoju. Proces podnoszenia poziomu kultury bez-

---

⁵ Jak pisze Stanisław Jarmoszko, status *homo politicus* sprawia, iż bezpieczeństwo człowieka (na każdym szczeblu hierarchii podmiotowej) determinowane jest przez politykę. S. Jarmoszko, *Antropologia bezpieczeństwa. Kontury naukowej tożsamości*, Siedlce 2015, s. 234.

⁶ S. Zalewski, *Kultura bezpieczeństwa politycznego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 5/2016, s. 151.

pieczeństwa w społeczeństwie jawi się jako wprost sprzyjający poprawie politycznego bezpieczeństwa państwa⁷.

Oczywiście, o badaniu kultury bezpieczeństwa politycznego można mówić także w ujęciu międzynarodowym – stosunków między podmiotami polityki, sposobu postrzegania przez nie świata, własnej w nim roli, co najogólniej sprowadzić można do tak, czy inaczej rozumianych interesów i celów politycznych. W dalszej analizie skoncentrujemy się jednak na diagnozie kultury bezpieczeństwa politycznego państwa.

Na tym tle przedmiotem diagnozy kultury bezpieczeństwa politycznego mogą być:

- interesy podmiotów polityki, ich zróżnicowanie i uzgadnianie, gra polityczna;
- czynniki konfliktogenne, napięcia i konflikty;
- potencjał podmiotów polityki, koncepcje jego wykorzystania oraz użycie;
- polityka w różnych wymiarach (w tym programowym, działań, instrumentów);
- sfera wyzwań, zagrożeń, szans i ryzyk identyfikowanych z punktu widzenia danego podmiotu;
- funkcjonalność instytucji.

Powyższe wyliczenie ma charakter ilustracyjny, wskazujący na możliwe zróżnicowanie i rozległość ujęcia przedmiotowej diagnozy. Warto zatem wybrać określoną perspektywę analityczną i taką zdaje się perspektywa instytucjonalna, osadzona w podejściu racjonalnego wyboru oraz absorbująca także dorobek funkcjonalizmu⁸.

Instytucjonalizacja bezpieczeństwa

Podejście instytucjonalne zakłada, że powszechnie uznawanymi wyznacznikami instytucji jest porządkowanie, tworzenie ładu i organizowanie. Można ów proces przedstawić jak na rysunku 1.

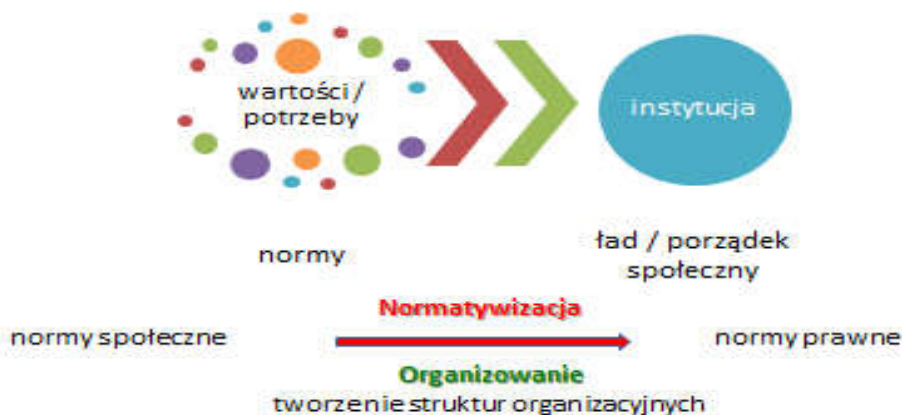
---

⁷ S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne. Zarys problematyki*, Siedlce, 2013 s. 69. Podobny pogląd wyraża Agnieszka Filipek, *Relacje między kulturą polityczną a bezpieczeństwem politycznym państwa*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo polityczne*, red. S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina, Warszawa-Siedlce 2012, s. 349-360.

⁸ Szerzej to podejście w: S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne. Zarys problematyki*, Siedlce 2013.

Podstawowe funkcje instytucji wiążą się z uporządkowaniem rzeczywistości społecznej, nadaniem jej określonego znaczenia, formalizacją zachowań. Można je także widzieć, jako wynik „racjonalnej i strategicznej kalkulacji aktorów społecznych, efektem ważenia ich preferencji i interesów”⁹. Na tym tle istotne jest zbadanie mechanizmów tworzenia i działania instytucji państwa oraz ich funkcji związanych z bezpieczeństwem.

Rysunek 1. Proces instytucjonalizacji

Źródło: opracowanie własne.

Instytucje odgrywają podstawową rolę w identyfikowaniu funkcji państwa w zakresie zapewniania bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. Identyfikacja ta ma charakter formalny i dokonywana jest w oparciu zarówno o normy prawa stanowionego, jak też te nie skodyfikowane, mające jednak znaczenie społeczne. To podejście, określane mianem funkcjonalistycznego, definiuje państwo jako „zbiór instytucji, które stoją na straży porządku i zapewniają społeczną stabilność”¹⁰. Takie określenie państwa – poprzez pryzmat instytucji, których funkcje związane są z szeroko rozumianym bezpieczeństwem – ma charakter szeroki, gdyż obejmuje zarówno organizacje powoływane przez państwo, jak i pozapaństwowe (organizacje, zrzeszenia, kościoły) oraz dzia-

⁹ S. Mazur, *Władza dyskrecjonalna wysokich urzędników publicznych. Perspektywa nowego instytucjonalizmu*, Kraków 2011, s. 25.

¹⁰ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa 2006, s. 108.

łąjące w sferze niepublicznej (rodzina, związki partnerskie). Węższym zakresem pojmowania państwa operuje się na gruncie podejścia organizacyjnego, gdzie zakres instytucjonalny obejmuje „aparaturę rządową”. Państwo w tym ujęciu to zatem „taki zestaw instytucji, które są wyraźnie „publiczne”, gdyż są odpowiedzialne za kolektywną organizację życia społecznego oraz finansowane z pieniędzy publicznych”¹¹. Obydwa podejścia do państwa mają charakter instytucjonalny, przy czym to węższe, organizacyjne, pozwala na wyraźne rozróżnienie sfery państwowej od niepaństwowej i co za tym idzie, obszaru poddanego bezpośredniemu oddziaływaniu polityki od sfery względnie niezależnej (lub może trafniej pośrednio zależnej) od rządu oraz wpływów zewnętrznych względem państwa.

Wnioskiem płynącym z analizy procesu instytucjonalizacji jest uznanie, że jego istotą jest przekształcanie norm społecznych w prawne i na tej podstawie organizowanie struktur państwa. Przypisujemy temu procesowi charakter polityczny, ale ma on silny kontekst społeczny – odbiorcy decyzji politycznych. Zważyć warto, że współcześnie następuje niejaka destrukcja norm społecznych (kulturowych), relatywizowanie wartości do niedawna porządkujących życie społeczne. W sferze stanowienia prawa mamy do czynienia z dwoma przeciwstawnymi, ale zachodzącymi równolegle tendencjami: niedoregulowania i nadregulacji. Zarówno jedna, jak i druga jest pokłosiem uznania za prawidłowe takiego zorganizowania państwa, aby działające na podstawie prawa organy mogły realizować coraz bardziej rozbudowane zadania w coraz bardziej złożonej społecznej rzeczywistości. W konsekwencji pojawia się potrzeba maksymalnego doprecyzowania zakresu działania państwa, obowiązków obywateli oraz ich praw, ale także katalogu czynów zabronionych. Tworzy się coraz więcej przepisów, często pozostających ze sobą w relacji, którą trudno uznać za niesprzeczną. Owa inflacja prawa pozostaje w odpowiedniej – przeciwnej – relacji do niedoregulowania, które występuje wówczas, gdy przykładowo w przestrzeni publicznej (także internetowej) ujawnia się aktywność ludzi przynosząca szkody innym osobom, bądź organizacjom czy państwu, a która nie jest opisana w przepisach karnych, jako czyn zabroniony. W konsekwencji tych procesów uznać można, że instytucjonalizacja bezpieczeństwa w państwie współczesnym jest obciążona stałym problemem braku stabilizacji, któ-

---

¹¹ Tamże, s. 109.

ry dodatkowo potęguje doraźny wpływ polityczny, destabilizujący w konsekwencji struktury wykonawcze państwa. Są to warunki faktycznie obniżające poczucie stabilizacji w relacjach obywatel – państwo.

Kryteria funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa

Dokonywanie diagnozy kultury bezpieczeństwa politycznego w takich warunkach jest przedsięwzięciem dość karkołomnym. Można ogólnie przyjąć, że brak stabilizacji w kształtowaniu instytucjonalnej sfery bezpieczeństwa, brak stabilności i przewidywalności prawa oraz względnie doraźne (bez ukierunkowania na dalekosiężną wizję rozwoju państwa) decyzje polityczne nie służą podwyższaniu poziomu kultury bezpieczeństwa politycznego.

Na tym tle poszukiwanie względnie zobiektywizowanych kryteriów funkcjonalności instytucji, także pozostaje zabiegiem wyłącznie teoretycznym. Przyjmując jednak, że nie ma innej drogi, niż poszukiwanie odpowiedzi o dające się uniwersalizować kryteria funkcjonalności instytucji, poprzez racjonalizację relacji pomiędzy jej składowymi oraz (w ramach określonego systemu) pomiędzy jego elementami, warto przywołać koncepcję kryteriów funkcjonalności instytucji, gdzie uznaje się, że:

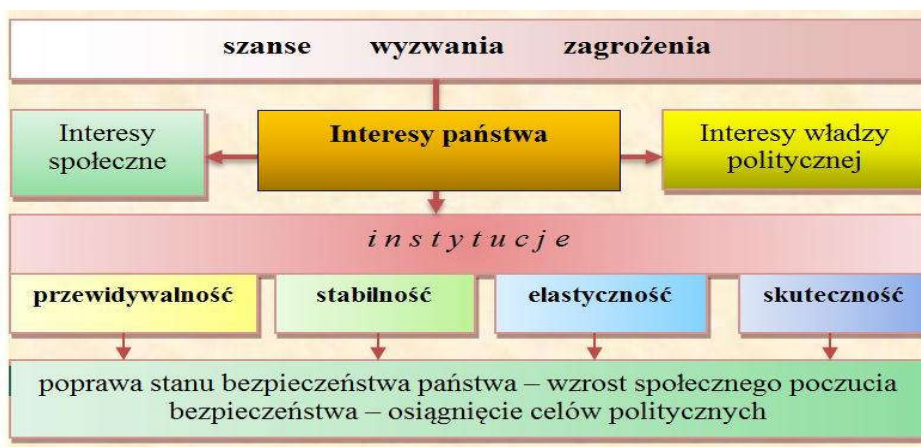
- bezpieczeństwo polityczne jest budowaniem spójności pomiędzy sferą interesów władzy z jednej strony a sferą interesów społecznych z drugiej; materializuje się ono we wspólnocie politycznej – bezpieczeństwo polityczne człowieka realizuje się w instytucjach tworzących system polityczny;
- bezpieczeństwo polityczne realizowane jest w państwie narodowym, bowiem dotychczas ludzkość nie wytworzyła innej, alternatywnej formy politycznej organizacji społeczeństwa, która zapewniłaby realizację interesów zbiorowych;
- istotą bezpieczeństwa politycznego państwa w jego aspekcie wewnętrznym jest zapewnianie spójności celów w obszarze bezpieczeństwa narodowego z wartościami i normami społecznymi, opartymi na nich normami prawnymi oraz działającymi na ich podstawie organami; zapewnianie owej spójności jest zadaniem władzy politycznej;
- władza polityczna ma największy wpływ na zagwarantowanie funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa – można je uznać za użytecz-

ne, jeśli ich działalność będzie się cieszyła równocześnie akceptacją polityczną (władzy) i społeczną;

- instytucje bezpieczeństwa powinny być funkcjonalne, co oznacza względną trwałość (przewidywalność) organizacji powoływanych przez państwo, objęcie ich spójnym systemem dyrektyw oraz polityczną kontrolą, czemu towarzyszy społeczna akceptacja działań¹².

W taki najogólniej sposób można charakteryzować pożądany w praktyce, choć mający tylko teoretyczny walor instytucjonalny model bezpieczeństwa politycznego państwa, który można zilustrować na rysunku.

Rysunek 2. Funkcjonalność instytucji – ogólne ujęcie systemowe

Źródło: S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne. Zarys problematyki*, Siedlce 2013.

Poszczególne kryteria jakościowe funkcjonalności wyjaśnia się następująco:

- stabilność dotyczy organizacji (przy czym należy ją rozumieć jako stałe dążenie do maksymalizacji wykorzystania dostępnych zasobów);
- elastyczność oznacza zdolność organizacji do przystosowania struktur i działania w obliczu zmiennych warunków, a także zdolność do współdziałania i kooperacji z innymi ogniwami systemu bezpieczeństwa;

¹² S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne...*, dz. cyt., s. 261.

- skuteczność to cecha dająca się odczytać poprzez wyniki działania – w relacji do zakładanych celów;
- przewidywalność instytucji wiąże się z takim określeniem jej miejsca w systemie, które będzie wyraźnie wskazywało jej rolę i funkcje, jakie będą czytelne zarówno dla bliższego otoczenia systemowego, ale także szerszego – społecznego¹³.

W konsekwencji o funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa politycznego mówimy w aspekcie normatywnym (w rozumieniu społecznych norm, które charakteryzują postawy obywateli wobec bezpieczeństwa, ale też mają wpływ na społeczne postrzeganie interesu bezpieczeństwa), formalno-prawnym (prawnych podstaw działania organów państwa), politycznym (zgodności działania z jego celami, określanymi zarówno w fazie projektowania organizacji, jak też jej działalności), społecznym (co wiąże się z kształtowaniem wizerunku działania, albo inaczej, takiego odbioru działalności instytucji bezpieczeństwa, który mógłby zostać oceniony, jako społecznie użyteczny)¹⁴.

Zarysowane powyżej ujęcie funkcjonalności instytucji ma charakter idealny, zakłada bowiem równowagę pomiędzy interesami władzy politycznej i społecznymi a interesami bezpieczeństwa państwa. Model przyjmuje również założenie o spójności w zakresie identyfikacji przez władzę polityczną oraz społeczeństwo szans, wyzwań i zagrożeń. Wzrost teoretyczny ma również założenie o wpływie odczytywania szans, zagrożeń i wyzwań na proces instytucjonalizacji. W rezultacie można wnioskować, że funkcjonalność instytucji jest osiągnięta w warunkach spójności interesów władzy politycznej z interesami bezpieczeństwa państwa przy ich społecznej akceptacji¹⁵.

Idealizując układ instytucjonalny trzeba jednak pamiętać, że „instytucje odzwierciedlają układ sił, faworyzując pewne sposoby działania, włączając w nie pewnych aktorów społecznych, a wykluczając innych. Instytucje nie są prostą równowagą kontraktów zawieranych przez racjonalnie kalkulujących aktorów lub arenami ścierania się sił społecznych. Stanowią one kolektywne struktury, zasady i standardowe procedury operacyjne. W rozważaniach nad instytucjami charakterystyczne jest eksponowanie faktu, że instytucje nie muszą pozostawać względem

---

¹³ S. Zalewski, *Bezpieczeństwo polityczne...*, dz. cyt.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

siebie w harmonijnych relacjach, tworząc funkcjonalną całość. Mogą cechować się zarówno funkcjonalnością, jak i dysfunkcjonalnością względem formalnych celów organizacji. W pewnych okolicznościach mogą one prowadzić do dezintegracji organizacji i jej upadku¹⁶. Gdy odnieść te uwagi do sfery instytucjonalnej bezpieczeństwa państwa, to wyraźnie rysuje się znaczenie zróżnicowania pojmowania interesów w relacji do władzy politycznej oraz społeczeństwa, a także (w warunkach uzgodnienia tych interesów) państwa. Od owego uzgodnienia zależy zatem w największym stopniu ocena stanu bezpieczeństwa politycznego (co można ująć także dynamicznie, jako ocena procesu jego zapewniania).

Przyjmując za punkt odniesienia przedstawione wyżej wyidealizowane podejście do funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa, a także wcześniej przyjętą tezę o roli instytucji w porządkowaniu życia społecznego, wywieść można, że wysoki poziom kultury bezpieczeństwa politycznego, jest możliwy w warunkach zgodności interesów władzy politycznej z interesami społecznymi, co łącznie składa się na ogólny układ interesów państwa w dziedzinie bezpieczeństwa. Powstaje pytanie o diagnozę w przedmiotowym zakresie w obecnym stanie funkcjonowania państwa.

Wyzwania stojące przed państwem w epoce rewolucji informacyjnej

W tradycyjnym ujęciu państwo, jako instytucja polityczna, było głównie odpowiedzialne za uporządkowanie życia zbiorowego oraz odczytywanie reguł nim rządzących. Od lat upowszechnia się poglądy, które odmawiają państwu owego kluczowego znaczenia wskazując, że „zmalowało zainteresowanie kompleksowymi formami organizacji politycznej; zdarzenia polityczne określa się raczej jako zjawiska wtórne niż jako działania niezbędne do zrozumienia społeczeństwa; polityka stanowi wyraz swojego kontekstu¹⁷. Również odczytywanie roli i funkcji władzy w warunkach państwa narodowego zmieniło się – „dostrzegane przez wszystkich słabość państwa we współczesnym świecie to nic in-

---

¹⁶ S. Mazur, *Władza dyskrecyjna wysokich urzędników publicznych. Perspektywa nowego instytucjonalizmu*, Kraków 2011, s. 27.

¹⁷ J.G. March, J.P. Olsen, *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, Warszawa 2005, s. 11.

nego jak kres dotychczasowego modelu władzy, opartego na jednolitych, hierarchicznie zorganizowanych standardach racjonalności formalnej, z wyraźnym centrum władzy w jego trójpodziale”¹⁸. Skoro rolę instytucji politycznych w kontekście współczesnej pozycji państwa narodowego odczytywać można poprzez zachowania zbiorowe oraz wpływu, jaki nań wywierają społeczne normy, szczególnie będące emanacją określonego porządku, to powstaje pytanie, o jaki porządek chodzi oraz na czym oparty? Wydaje się, że można go obecnie utożsamiać ze stabilizacją społeczną opartą na podłożu ekonomicznym, związanym z aktywną polityką państwa.

Na funkcjonowanie człowieka w państwie wpływa wyraźne poszerzenie jego funkcji widoczne choćby poprzez relatywne zmniejszenie znaczenia zapewniania bezpieczeństwa zewnętrznego, czy fizycznego obywatelom na rzecz wzrostu roli gwaranta ekonomicznego bytu, co wiąże się z redystrybucją dochodów pomiędzy grupami społecznymi. Rosnące oczekiwania społeczne wobec państwa oznaczają często powrót rządzących do idei populistycznych – oparcia wsparcia politycznego o elektorat socjalny, roszczeniowy, który łatwiej zaspokoić niewielkimi daninami, co jednak tworzy stałe obciążenie budżetu i gospodarki (wzrost podatków). W takiej perspektywie wzmacnia się u obywateli postrzeganie państwa, jako źródła względnie łatwego pomnożenia indywidualnych zasobów poprzez wykorzystanie wsparcia. Bezpieczeństwo tak funkcjonującego społeczeństwa w długim okresie jest uzależnione od stabilnego zasilania budżetu państwa, na co składają się najogólniej dochody podatkowe, cła czy wpłaty z zysków państwowych przedsiębiorstw oraz inne. Poziom tych wpływów wynika z dostępu do surowców, źródeł energii, produktywności oraz konsumpcji. Wysoki poziom tej ostatniej wpływa na życie ludzi, optymalizuje sposoby spędzania czasu wolnego oraz nadaje praktyczny wymiar części postaw politycznych – wobec rządzących i szerzej państwa. W konsekwencji można przyjąć, że kwestie społeczno-ekonomiczne są istotnym czynnikiem diagnozy kultury bezpieczeństwa politycznego, bowiem ukazują sposób funkcjonowania relacji władza – obywatel i charakter zabiegów państwa na rzecz bezpieczeństwa wzmocnienia pozycji ekonomicznej i społecznej wybranych grup, co ukierunkowane jest na uzyskanie politycznego wsparcia. Każda decyzja redystrybucyjna rodzi jednak niezadowolenie,

---

¹⁸ J. Staniszkis, *O władzy i bezsilności*, Kraków 2006, s. 36.

może także w długim okresie przynosić negatywne skutki społeczne (np. zatrzymanie wzrostu gospodarczego, innowacyjności, drenaż mózgów i kapitałów do miejsc mniej obciążonych kosztami prowadzenia działalności gospodarczej czy twórczej).

Inną sferą kultury bezpieczeństwa politycznego obecnie jest społeczeństwo informacyjne. Zwrócenie szczególnej uwagi na informację, a ściślej procesy informacyjne, jako czynnik sprawczy zmian we współczesnych organizacjach, można uzasadnić również w kontekście ewolucji postrzegania funkcji władzy państwowej, która ulega pewnej erozji. Globalizacja zmieniła radykalnie warunki sterowności państw i gospodarek a nawet charakter samej władzy. Jak pisze Tomasz R. Aleksandrowicz „państwo, sprawujące władzę w warunkach usieciowienia, staje przed koniecznością realnego (nie tylko deklaratywnego) uwzględnienia interesów wielu węzłów i klastrów sieci, bowiem ich znaczenie, zasoby i możliwości sprawcze niwelują zdolność państwa do narzucania im swojej całkowitej dominacji. Władza staje się rozproszona, a współczesne państwo przestaje być jedynym podmiotem dysponującym realną władzą”¹⁹. Nieustanna pogoń państwa za odzyskaniem panowania nad ludźmi zgromadzonymi w jego przestrzeni terytorialnej konkuruje z praktyką inwigilacji ponadnarodowych korporacji dostarczających ludziom usługi w zamian za dane osobowe, których zakres wraz z rozwojem technologii poszerza się. Coraz więcej cech umożliwia identyfikację osoby. Coraz większe możliwości wiązania danych o ludziach tworzą nowy obraz funkcjonowania człowieka w świecie bez tajemnic. Dane te masowo przetwarzane są poza kontrolą państw i wykorzystywane także w procesach politycznych (kampaniach wyborczych, badaniach preferencji oraz ich pobudzania i kreowania).

Człowiek epoki cyfrowej jest uczestnikiem procesów informacyjnych, ale w większości na zasadach konsumenta nie panującego nad sferą oprogramowania, czy sprzętu. Znany i opisany powszechnie syndrom wykluczenia cyfrowego odnosi się do zróżnicowanego dostępu do technologii informatycznych, co ma w mniejszym stopniu (choć także) charakter przestrzenny, w większym zaś pokoleniowy i kompetencyjny (ograniczona zdolność posługiwania się narzędziami informatycznymi, reagowania na incydenty w sieci). W konsekwencji rośnie uzależnienie ludzi od dostawców usług, opieki państwa i jego administracji

---

¹⁹ T.R. Aleksandrowicz, *Walka informacyjna*, Warszawa 2016, s. 23.

mimo, że ludzie teoretycznie mają możliwość globalnego komunikowania się i wymiany poglądów. Masowe przetwarzanie informacji paradoksalnie ogranicza możliwość samodzielnego administrowania strumieniami dopływających danych, które jednostka przetwarza w celu uzyskania wiedzy o otaczającej rzeczywistości. Narastają zagrożenia przetwarzania informacji – przełamывania zabezpieczeń, kradzieży tożsamości itp.

Podsumowanie

Nowa kultura życia człowieka w świecie cyfrowym, to także nowa kultura polityczna nacechowana podatnością jednostek na manipulację oraz tworząca szerzej nowe uwarunkowania poczucia bezpieczeństwa człowieka i organizacji jakie tworzy. Diagnoza kultury bezpieczeństwa politycznego powinna zatem uwzględniać zarówno problem zróżnicowania społecznego w jego wymiarze tradycyjnym (stratyfikacji społecznej generowanej dochodami), jak i współczesnym (dostępu do technologii i umiejętności posługiwania się narzędziami informatycznymi), jak też specyfiki procesów politycznych głównie w aspekcie sposobów decydowania o sprawach publicznych gdzie często nie uwzględnia się interesów mniejszości, ale także obiektywnie rosnących potrzeb bezpieczeństwa ludzi, których adresatem jest i pozostanie państwo. Wypracowanie stosownych narzędzi do opisu tej złożonej rzeczywistości jest istotnym zadaniem badawczym. Przedstawione w artykule kryteria funkcjonalności instytucji bezpieczeństwa mogą być takim narzędziem, ale z zastrzeżeniem wcześniej przyjętego założenia o racjonalności rozwoju społecznego, co wydaje się być w obecnym czasie co najmniej względne.

Bibliografia

- Aleksandrowicz T.R., *Walka informacyjna*, Warszawa 2016.
- Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2011.
- Filipek A., *Relacje między kulturą polityczną a bezpieczeństwem politycznym państwa*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo polityczne*, red. S. Jaczyński, M. Kubiak, M. Minkina, Warszawa-Siedlce 2012.
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa 2006.

- Jarmoszko S., *Antropologia bezpieczeństwa. Kontury naukowej tożsamości*, Siedlce 2015.
- Korzeniowski L.F., *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*, Kraków 2016.
- March J.G., Olsen J.P., *Instytucje. Organizacyjne podstawy polityki*, Warszawa 2005.
- Mazur S., *Władza dyskrecjonalna wysokich urzędników publicznych. Perspektywa nowego instytucjonalizmu*, Kraków 2011.
- Staniszki J., *O władzy i bezsilności*, Kraków 2006.
- Stańczyk J., *Formułowanie kategorii pojęciowej bezpieczeństwa*, Poznań 2017.
- Trejnis Z., *Kultura systemu bezpieczeństwa narodowego*, „Przegląd Strategiczny” 2013 nr 1.
- Zalewski S., *Kultura bezpieczeństwa politycznego*, „Kultura Bezpieczeństwa” 5/2016.
- Zalewski S., *Bezpieczeństwo polityczne. Zarys problematyki*, Siedlce 2013.

Dr hab. Sławomir Zalewski – Europejskie Stowarzyszenie Nauk o Bezpieczeństwie.

CZEŚĆ II

RECENZJE

PART II

REVIEWS

Dominika Tomczak

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Humanistyczny

Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa,
praca zbiorowa pod redakcją naukową
Grzegorza Ciechanowskiego, Michała
Romańczuka i Jana Pilżysa, Wydawnictwo
Volumina, Szczecin 2017, ss. 264.

Contemporary security threats, collective work
edited by Grzegorz Ciechanowski,
Michał Romańczuk and Jan Pilżys, Volumina
Publishing House, Szczecin 2017, pp. 264.

Recenzowana książka pt. *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa* należy do serii wydawniczej *Świat – Konflikty – Pokój*, wydawanej przez Zakład Operacji Pokojowych i Reagowania Kryzysowego Instytutu Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego.

Książka zawierająca 14 rozdziałów, podzielona została na trzy części: *I Współczesne Zagrożenia Bezpieczeństwa Międzynarodowego, II Analiza Istotnych Elementów Zagrożeń Bezpieczeństwa, III Operacyjne Aspekty Bezpieczeństwa*. Autorami referatów jest 14 znawców problematyki bezpieczeństwa, wywodzących się m.in. z Uniwersytetu Szczecińskiego, Centrum Doktryn i Szkolenia Sił Zbrojnych, Szczecińskiej Szkoły Wyższej „Collegium Balticum”, Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej, Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni.

Pierwszą część książki otwiera rozdział Mariusza Rzeszutko, absolwenta Akademii Obrony Narodowej. Autor przedstawił w nim nową

falę terroryzmu. Tak zwana czwarta fala terroryzmu jest ściśle związana z ekstremizmem religijnym i opanowana przez ekstremizm islamski. Autor twierdzi, że wzmożona aktywność grup ekstremistycznych o charakterze religijnym zdominowała znane dotychczas świata motywacje polityczne, separatystyczne czy etniczne aktów terrorystycznych, a podłożem przeważającej liczby zamachów jest fundamentalizm islamski. Zdaniem recenzenta terroryzm, obok wewnętrznych problemów Europy związanych z odradzającymi się tendencjami nacjonalistycznymi i brakiem porozumienia między państwami UE, stanowi obecnie największe zagrożenie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego państw UE. Szczególne nasilenie się zamachów o podłożu islamskim w krajach UE nastąpiło wraz z napływem nielegalnych imigrantów. Autor zwrócił również uwagę na to, że terroryści korzystając z osiągnięć techniki m.in. z Internetu, portali społecznościowych, urzędów kodujących oraz komunikatorów szyfrujących wiadomości, które umożliwiają im komunikację jednocześnie utrudniają ich identyfikację. Mariusz Rzeszutko argumentuje, że ataki terrorystyczne przynoszą ogromne straty finansowe państw związane z odbudową infrastruktury jak i koszty związane z następstwem zamachów poprzez wzmocnienie bezpieczeństwa i zwielokrotnienie patroli.

W kolejnym rozdziale Agnieszka Czarnota-Hooglugt, absolwentka Uniwersytetu Szczecińskiego, analizowała niezwykle niebezpiecznych, indywidualnie działających terrorystów, zwanych „samotnymi wilkami”. Wyróżniają się oni od innych grup terrorystycznych poprzez jenkowe0 działanie, niskie kompetencje społeczne i tworzenie własnej ideologii. Dla tych terrorystów Internet stanowi impuls do działania. Autorka jako przykład przywołała Andreasa Breivika, który wykorzystał Internet do budowy sztucznego świata na Facebooku. „Samotne wilki” wyobrażają sobie siebie jako bojowników zdolnych do uzdrowienia społeczeństwa. Z danych przedstawionych przez Agnieszkę Czarnotę-Hoologaut wynika, że liczba ataków przez ostatnie lata bardzo wzrosła.

Michał Romańczuk z Uniwersytetu Szczecińskiego opisał wybrane aspekty bezpieczeństwa państw Azji Centralnej w kontekście kryzysu andżańskiego, do jakiego doszło w 2005 roku. Wpływ na to miało wiele czynników, począwszy od niskiego rozwoju gospodarczego, bezrobocia i związanego z tym ubóstwa ludności, poprzez zwiększające się wpływy radykalnego islamu, aż po skomplikowaną strukturę etniczną regionu. Autor artykułu wskazuje, że kryzys zapoczątkowały aresztowa-

nia dwudziestu trzech lokalnych biznesmenów. Jako przyczynę podano współpracę z organizacją Akramiya. Według niektórych źródeł biznesmeni zostali fałszywie pomówieni ponieważ nie chcieli dzielić się z lokalną władzą zyskami z prowadzonej przez nich działalności. Zaowocowało to falą niezadowolenia i protestów wśród mieszkańców miasta dotyczących działań rządu. Podczas zamieszek wiele osób zginęło z rąk wojska uzbeckiego. Głównymi prowokatorami zamieszek były międzynarodowe grupy ekstremistów wspierane i finansowane spoza Uzbekistanu, a celem ich było destabilizacja konstytucyjnych rządów i stworzenie kalifatu.

W kolejnym rozdziale Grzegorz Nycz z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie dokonał analizy założeń, przebiegu i skutków amerykańskiej polityki debaasyfikacji Iraku po zakończeniu II wojny w Zatoce Perskiej, z perspektywy rozwoju struktur tak zwanego Państwa Islamskiego w Iraku i Syrii. Jak twierdzi autor rozwiązanie partii Bass w Iraku było zrozumiałym elementem budowania demokratycznego państwa prawa pod strażą ONZ. Kwestią niezmiennie trudną w świetle braku wyraźnego zaangażowania współpracujących ze wspólnotą międzynarodową stabilnych państw arabskich i muzułmańskich na rzecz przywrócenia bezpieczeństwa w Iraku było powstrzymanie wybuchów powstań i rozszerzenia działań organizacji terrorystycznych w Iraku. Rozszerzając kampanię wyborczą Bush po zamachach z 11 września 2001 roku zdecydował się na wykonywanie prawa suwerena nad Eufratem. Przedłużająca się operacja w Iraku, która od ogłoszenia zwycięstwa w 2003 roku trwała jeszcze 7 lat, po których opuszczony przez wojska amerykańskie Irak został rozdarty przez Państwo Islamskie, tworząc katastrofalny obraz drugiego Wietnamu.

Joanna Trela-Zielińska z Uniwersytetu Szczecińskiego opisała upadek Somalii jako bytu narodowego. Autorka uważa, że problemy Somalii są skutkiem działań państw zrównoważonych. Począwszy od epoki kolonializmu, poprzez zimną wojnę i amerykańskie interwencje militarne, wszystkie działania skutkowały coraz większym spychaniem tego kraju na margines. Wiele argumentów wskazywało bowiem na to, że w planach decydentów Al-Kaidy Somalia, jako potencjalny przyczółek tej organizacji w Afryce, nie istniała, a kraj ten traktowany był wyłącznie tranzytowo i stanowić miał jedynie korytarz służący do przemytu broni i bojowników. Jak stwierdziła autorka referatu kraj ten stał się przystanią islamskich terrorystów.

W następnym rozdziale Sławomir Bylina z Uniwersytetu Szczecińskiego przedstawił reakcje Kościoła Powszechnego w obronie społeczności ukraińskiej w trakcie trwania wojny w 2014 roku. Liczne reakcje przedstawiciele Kościoła powszechnego wobec sytuacji a Ukrainie powodują nieustanne zainteresowanie świata tą kwestią. Poprzez upomnienie się o godność społeczności ukraińskiej, arena międzynarodowa zmierza do zaprzestania sporu i doprowadzenie do zakończenia wojny. Sławomir Bylina wyszczególnił w przedstawionym materiale inicjatywy organizowania spotkań papieża Franciszka z przedstawicielami świata dyplomacji, przedstawicielami władz państwowych, organizacji międzynarodowych, rządowych i pozarządowych, kościołów i organizacji religijnych, które mają wpływ na kształt polityki międzynarodowej oraz wewnętrznej. Papież Franciszek, podczas międzynarodowego spotkania na rzecz pokoju, które odbyło się w Antwerpii, powiedział: „(...) współcześnie panuje «klimat wojny», który należy przezwyciężyć jedynie pokojem”.

Rozdział Waldemara Potkańskiego ze Szczecińskiej Szkoły Wyższej „Collegium Balticum” otwiera następną część książki. Autor podjął się próby opisanego w ujęciu socjologicznym zjawiska, jakim jest akt terrorystyczny. W ujęciu socjologicznym wszelkie transformacje zachodzące w ramach wspólnoty ludzkiej powinny być w drodze bezkonfliktowej realizowane w imię zachowania wartości wyższej – czyli ładu społecznego. W przeciwnym razie liderzy lansują skrajne rozwiązania, uderzając w podstawy konkretnego państwa. W tym wypadku konflikt drastycznie przybiera na sile, a co gorsza przychodzi powszechne przyzwolenie na łamanie prawa przez większość. Autor pokazuje, że członkowie grup terrorystycznych nie traktują swoich czynów w kategorii zbrodni, lecz uznają je za świadomą i zdawałoby się szlachetną oraz moralnie uzasadnioną walkę. Celem staje się zniszczenie i stworzenie w akcie nowego świata, mającego zagwarantować nowy ład społeczny lub polityczny.

Z kolei Andrzej Ostrokólski z Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, rozwinął tezę, że likwidacja zagrożeń wojennych w Europie stanowi podstawę bezpieczeństwa Polski. Autor ten ukazuje nowy wymiar wojny i obawy o ludność cywilną. Przedstawia zagrożenia jakie mogą wpłynąć na powstanie konfliktu, m.in. zagrożenia państwa i ludności uzależnieniem od systemów informatycznych, zmiany klimatu i skutki zagrażające bezpieczeństwu na świecie i w Europie, zmiany na świecie i przygotowanie się na nieznanne zagrożenia, porozumienie się

ludzi różnych kultur. Jak stwierdził autor nie wolno pozwolić, aby zagrożenia czasu pokoju spowodowały skutki, jakie wywołuje wojna dla ludności.

Cezary Pawlak w kolejnym artykule skupił się na opisanu działań hybrydowych, które mogą okazać się wyzwaniem zarówno dla bezpieczeństwa Sojuszu Północnoatlantyckiego, jaki i dla Polski. Potencjalne zagrożenia dla kontynentu europejskiego, którego większość, zwłaszcza zachodnia i środkowa część, należy do Paktu Północnoatlantyckiego, wyznaczają kierunki polityki bezpieczeństwa zarówno dla samego sojuszu, jak i poszczególnych państw. Zdaniem autora szeroko pojęta hybrydyzacja stanowi ogromne wyzwanie pod względem zrozumienia, a zarazem opracowania nowych rozwiązań dla przeciwdziałania tym zagrożeniom. Nowe rozwiązania powinny uwzględniać aktualne środowisko bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, jego asymetrię, podziały kulturowe, skutki uboczne globalizacji. To one obecnie są jednym z priorytetowych zadań dla zapewnienia bezpieczeństwa nie tylko Europy i NATO, ale całego współczesnego świata, który utracił równowagę.

Jarosław Keplin z Centrum Szkoleń i Szkolenia Sił Zbrojnych w kolejnym rozdziale zaprezentował analityczny model działań hybrydowych jako narzędzia wspomagającego bezpieczeństwo państwa. Autor zaznaczył, że funkcjonowanie państwa w warunkach globalizacji powoduje, iż żadne państwo nie jest w stanie samodzielnie funkcjonować gospodarczo i ekonomicznie. Swobodny przepływ towarów i usług oprócz szans dla poszczególnych państw powoduje również zagrożenia. W obecnych uwarunkowaniach funkcjonowania państw, hybrydowość niesie z sobą złożoność i wielopłaszczyznowość działań. Zagrożenia o znamionach hybrydowych to takie, które mogą występować pojedynczo, wzajemnie przenikać się, a w skrajnych przypadkach mogą przybrać formę lawinowego ich występowania. Niejednokrotnie pojedyncze zagrożenia mogą stać się impulsem wyzwalającym wystąpienie innego rodzaju zagrożeń, które będą miały istotny wpływ na przyszłe funkcjonowanie państwa.

Elwira Pawlak z Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej poddała analizie ustawę z dnia 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych, która weszła w życie w dniu 2 lipca 2016 r., przed lipcowym szczytem NATO w Warszawie i Światowymi Dniami Młodzieży w Krakowie. Zapisy tego aktu przyznają służbom znaczne kompetencje, m.in. usprawnienie procesu działań, zgromadzeń publicznych, skuteczna kontrolę granic kraju, ograniczenia prawa tajemnicy komunikacji. Chociaż

w Polsce nie ma dziś dużego zagrożenia terrorystycznego, ustawa ta służy zapewnieniu narzędzi służbom oraz stanowi przygotowanie na najgorszy scenariusz.

Trzecia część publikacji została poświęcona aspektom bezpieczeństwa w ujęciu operacyjnym. Pierwsza praca, autorstwa Grzegorza Ciechanowskiego z Uniwersytetu Szczecińskiego zawiera analizę zmian, jakie zaszły w Siłach Zbrojnych RP po 1990 roku. Autor skupił się na aktualnej kondycji Wojsk Lądowych, najsilniejszego komponentu Wojska Polskiego. Polska po 1990 roku przeszła ogromne przemiany w gwałtownie przeobrażającym się środowisku bezpieczeństwa. Tę drogę wyznaczają trzy kamienie milowe: wyprowadzenie wojsk radzieckich (1993 rok), wstąpienie do NATO (1999 rok) i Unii Europejskiej (2004 rok). Żołnierze Wojsk Lądowych zdobyli doświadczenia w wojnie asymetrycznej prowadzonej w Iraku i Afganistanie. Autor podkreśla, że podobnie jak pozostałe rodzaje sił zbrojnych i ta formacja nie posiada pełnych składów osobowych, brakuje jej nowoczesnego uzbrojenia, w tym czołgów, bojowych wozów piechoty, artylerii, środków przeciwpancernych, śmigłowców, czy pojazdów dla wojsk aeromobilnych.

Krzysztof Danielewicz w następnym rozdziale przedstawił rozważania na temat operacji przeciw partyzanckich w armii amerykańskiej, występujących pod oznaczeniem COIN. Na wstępie autor tłumaczy definicję COIN, która jest kompleksowym cywilnym i wojskowym wysiłkiem mającym na celu pokonanie insygnicy (zorganizowane użycie działań wywrotnych i przemocy przez grupę lub ruch, której celem jest zmiana rządu lub sposobu jego postępowania). Autor uważa, że szczegółowe studiowanie doświadczeń z operacji COIN może być przydatne dla wielu państw. Niemniej jednak jednoznacznie ukazuje, że inne będzie podejście do tego problemu takich państw, jak Stany Zjednoczone, a inne Polski. Zdaniem Krzysztofa Danielewicza w naszym kraju powinno się analizować doświadczenia pod kątem prowadzenia działań nieregularnych w przypadku zajęcia części lub całości terytorium przez silniejszego przeciwnika.

Ostatni współautor tej części książki, Marcin Seńko, opisał doświadczenia Sił Zbrojnych USA związane z wykorzystaniem biometrii, które to procedury stosowano m.in. w Iraku i Afganistanie. Pojęcie biometrii definiowane jest jako nauka zajmująca się pomiarami istot żywych w celu określenia ich indywidualnych cech np. wizerunek twarzy, odcisk linii papilarnych czy obraz tęczy oka. Autor twierdzi, że z uwagi na cele, jakim służy ta technologia, oraz wysoka jej skutecz-

ność, trudno nazywać koszty finansowe wadami. Według autora idea stosowania biometryki to szeroko pojęta dbałość o bezpieczeństwo wojsk własnych, a więc dbałość o życie ludzkie, które przecież jest wartością najwyższą. Autor, uważa, że stosowanie tej technologii powinno być używane nie tylko w rejonie operacji wojskowej, ale i w okolicznościach, którym Europa i świat stawiają aktualnie czoło, niestety nieudolnie, o czym świadczą tragiczne wydarzenia minionych lat, np. z Niemiec, Francji czy Belgii.

O ponadprzeciętnych walorach recenzowanej książki stanowią głównie: aktualność i ranga podjętej problematyki, skład zespołu autorskiego oraz poziom naukowy wszystkich zaprezentowanych w książce artykułów. Z pełnym przekonaniem można ją zarekomendować wszystkim Czytelnikom zainteresowanym problematyką „zagrożeń bezpieczeństwa”.

***Dominika Tomczak** – studentka kierunku bezpieczeństwo narodowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach w Instytucie Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa.*

CZEŚĆ III
SPRAWOZDANIA

PART III
REPORTS

Daria Krzewniak

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Humanistyczny

Sprawozdanie z I Kongresu Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie

**A report from the First Congress of the Polish
Society for Security Sciences**

W dniach 25-26 września 2017 roku odbył się I Kongres Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie. Towarzystwo to powstało w 2013 r. z inicjatywy pracowników Instytutu Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Aktualnie należy do niego ponad 200 osób, reprezentujących ośrodki akademickie i pozaakademickie z obszaru całego kraju.

Kongres zorganizował ustępujący Zarząd Główny PTNB. Przedsięwzięcie to składało się z dwóch części: statutowej (dla członków PTNB) i naukowej (dla wszystkich zainteresowanych). W części statutowej w dniu 25 września 2017 r. odbyło się Walne Zebranie Sprawozdawczo-Wyborcze PTNB. Celem tej części Kongresu było dokonanie podsumowania i oceny dotychczasowej działalności Towarzystwa oraz wybranie jego Władz Naczelnych na kolejną kadencję, a także określenie założeń programowych i organizacyjnych funkcjonowania Towarzystwa na kolejne lata. Celem części naukowej Kongresu natomiast było dokonanie swoistego bilansu dotychczasowego dorobku nauk o bezpieczeństwie w sferze teoretyczno-metodologicznej, edukacyjnej i praktycznej oraz dyskurs dotyczący przyszłości nauk o bezpieczeństwie w Polsce.

W pierwszym dniu Kongresu – 25 września 2017 roku – na podstawie Statutu Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie przyjętego na Nadzwyczajnym Walnym Zebraniu Członków w dniu 26 czerwca 2014 r. przeprowadzono Walne Zebranie Członków. Uczestniczyło w nim 60 z 218 członków. Walne Zebranie otworzył Prezes PTNB prof. dr hab. Marian Cieślarczyk. Stwierdził on, że mijające cztery lata działalności Polskiego Towarzystwa Nauk o Bezpieczeństwie „to okres tworzenia i kształtowania struktur PTNB oraz jego współuczestniczenia w budowaniu tożsamości teoretyczno-metodologicznej, edukacyjnej i pragmatycznej nauk o bezpieczeństwie. Zgodnie ze Statutem PTNB, w ramach Walnego Zebrania Członków, należy dokonać oceny jego osiągnięć w zakresie: popierania i rozwoju nauk o bezpieczeństwie; krzewienia wiedzy z zakresu bezpieczeństwa wśród społeczeństwa; szerzenia umiejętności z dziedziny bezpieczeństwa w społeczeństwie; rozwoju kompetencji z obszaru bezpieczeństwa wśród obywateli oraz funkcjonowania władz Towarzystwa i jego struktur terenowych”. Prof. dr hab. Marian Cieślarczyk powiedział także, że „Miniony okres funkcjonowania Towarzystwa, to również czas pogłębionej refleksji nad naukami o bezpieczeństwie, głównie ich tożsamością metodologiczną – na ile podstawy metodologiczne nauk o bezpieczeństwie utrwalają ich aspekt poznawczy i użyteczny. Nauki o bezpieczeństwie jako najmłodsza dyscyplina naukowa funkcjonują w nauce polskiej od 2011 roku. Sześćdziesięcioletni okres budowania tożsamości naukowej tej dyscypliny w warunkach transdyscyplinarności wiedzy i interdyscyplinarnego podejścia badawczego do identyfikacji podstawowych problemów bezpieczeństwa oraz ich deskrypcji, eksplanacji, diagnozy, prognozy, systematyzacji pojęć i budowania tożsamości metodologicznej wydaje się być stosunkowo krótki, jednak wystarczający do refleksji nad dokonaniem nauk o bezpieczeństwie i ich przyszłości w nauce polskiej”. Profesor wskazał, że I Kongres PTNB stanowi zatem dobrą okazję do podjęcia dyskusji w tym zakresie.

Po wystąpieniu Prezesa PTNB obowiązek kierowania Walnym Zebraniem Członków PTNB przekazano Prezydium Walnego Zebrania Członków, powołanemu przez Zarząd Główny. Na wniosek Przewodniczącego Prezydium przedstawiono sprawozdania z czteroletniej działalności PTNB: dr hab. Mariusz Kubiak przybliżył Sprawozdania Przewodniczącego Główniej Komisji Rewizyjnej PTNB, dr hab. Włodzimierz Fehler zaprezentował Sprawozdania Przewodniczącego Sądu Koleżeń PTNB, dr hab. Arkadiusz Indraszczyk omówił Sprawozdania Fi-

nansowe PTNB, zaś ustępujący Prezes PTNB prof. dr hab. Marian Cieślarczyk – Sprawozdania Prezesa PTNB. Po tej części spotkania Przewodniczący Prezydium poddał pod głosowanie udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi Głównemu i Władzom PTNB, które zostało przyjęte zwykłą większością głosów.

Następnie Przewodniczący Prezydium ogłosił wybory do władz Towarzystwa i przekazał w tym obszarze kompetencje Przewodniczącemu Komisji Skrutacyjnej, który przedstawił zasady zgłaszania kandydatur do poszczególnych władz PTNB zgodnie ze Statutem PTNB i Regulaminem Wyborczym Władz PTNB. W głosowaniu tajnym na kolejną kadencję na funkcję Prezesa PTNB wybrano prof. dr. hab. Andrzeja Glena. Do Zarządu Głównego – oprócz Prezesa PTNB – weszli także Wiceprezes PTNB – dr hab. Andrzej Urbanek, Wiceprezes PTNB – dr hab. Mariusz Kubiak, Sekretarz Generalny – dr hab. Arkadiusz Indraszczyk, Skarbnik – dr hab. Henryk Wyřebek, Członek – dr hab. Stanisław Jarmoszko, Członek – dr Daria Krzewniak. W skład Głównej Komisji Rewizyjnej PTNB weszli natomiast: Przewodniczący – dr Andrzej Wawrzyniec Świdorski, Zastępca Przewodniczącego – dr Joanna Ważniewska, Sekretarz – dr Beata Gałek, Członek – dr Malina Kaszuba, Członek – dr Marek Bodziany. Do Sądu Koleżeńskiego PTNB natomiast wybrano: Przewodnicząca – dr hab. Agnieszka Filipek, Zastępca Przewodniczącej – dr Wojciech Czajkowski, Zastępca Przewodniczącej – dr Małgorzata Lipińska-Rzeszutek, Sekretarz – dr Maryla Fałdowska, Członek – dr hab. Magdalena Bsoul-Kopowska, Członek – dr hab. Mieczysław Koziński, Członek – dr hab. Piotr Bogdalski, Członek – dr hab. Wojciech Horyń, Członek – dr Marian Lutostański.

Po ogłoszeniu wyników wyborów Przewodniczący Prezydium Walnego Zebrania Członków ogłosił dyskusję dotyczącą funkcjonowania PTNB. W jej trakcie zgłoszono problemy wysokości składek członkowskich, opracowania logo i założenia strony internetowej PTNB, przerejestrowania Towarzystwa na organizację pożytku publicznego oraz zatrudnienia osoby do prowadzenia finansów PTNB. Po przyjęciu Uchwały Walnego Zebrania Członków z dnia 25 września 2017 roku w sprawie zmian statutowych, Przewodniczący Prezydium zakończył obrady Walnego Zebrania Członków PTNB i zaprosił zgromadzonych na obiad.

Po przerwie obiadowej nowo wybrany Prezes PTNB prof. dr hab. Andrzej Glen dokonał otwarcia obrad części naukowej Kongresu. Zagadnienia konferencji naukowej skupiały się wokół „Aktualnych i przy-

szłych wyzwań dla nauk o bezpieczeństwie”. Obrady prowadzono w trzech panelach, przy czym pierwszy odbył się po Walnym Zgromadzeniu Członków, natomiast pozostałe dwa – w drugim dniu spotkania.

Wystąpienia w panelu pierwszym, kierowanym przez prof. dr. hab. Mariana Cieślarczyka, poświęcone były „Naukom o bezpieczeństwie jako dyscyplinie naukowej”. Panel ten rozpoczął się od wystąpienia prof. dr. hab. Ryszarda Rosy ze Społecznej Akademii Nauk w Warszawie. W dalszej kolejności wykład wygłosił prof. dr. hab. Ryszard Wróblewski z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, po nim zaś głos zabrał prof. dr. hab. Waldemar Kitler z Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie. Pierwszy dzień obrad zakończył się ożywioną dyskusją uczestników wokół zagadnień związanych m.in. ze statusem formalnym nauk o bezpieczeństwie, pojęciem dyscypliny naukowej i typem badań naukowych, pojęciem bezpieczeństwa, podmiotów i przedmiotów referencyjnych bezpieczeństwa, tożsamości przedmiotowej i metodologicznej nauk o bezpieczeństwie.

W drugim dniu konferencji z kolei wysłuchano wystąpień siedmiu prelegentów. Panel drugi rozpoczął się wystąpieniem prof. dr. hab. Janusza Sztumskiego z Górnośląskiej Wyższej Szkoły Handlowej im. Wojciecha Korfańskiego w Katowicach. Słuchacze z dużym zainteresowaniem wysłuchali także wykładów prof. dr. hab. Andrzeja Glena z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, prof. dr. hab. Bogdana Szulca z Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, prof. dr. hab. Mariana Cieślarczyka z siedleckiej Uczelni oraz dr. hab. Andrzeja Urbanka z Akademii Pomorskiej w Słupsku. Wszystkie wystąpienia skupiały się wokół „Problemów metodologicznych nauk o bezpieczeństwie”. Moderatorem tej części obrad był dr. hab. Andrzej Czupryński, który po ostatnim wystąpieniu zaprosił zgromadzonych do dyskursu.

Po przerwie kawowej wznowiono obrady w trzecim panelu poświęconym „Wyzwaniom dla nauk o bezpieczeństwie”. Panel ten moderował prof. dr. hab. Romuald Kalinowski. W tej części konferencji swój wykład zaprezentowało dwóch prelegentów: dr. hab. Romuald Szeremietiew z Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie oraz prof. dr. hab. Mariusz Zieliński z Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, ekspert PKA. Podobnie jak poprzednie panele, także ten zakończył się wymianą uwag i doświadczeń w przedmiotowej kwestii.

Obrady zakończyło podsumowanie I Kongresu PTNB przez Prezesa prof. dr. hab. Andrzeja Glena. Podziękował on wszystkim uczestnikom za owocne spotkanie, ciekawe wystąpienia i ożywione dyskusje. Za

przygotowanie tego ważnego naukowego przedsięwzięcia wyraził także wdzięczność dla Komitetu Organizacyjnego, w skład którego weszli dr hab. **Henryk Wyrębek** – przewodniczący, dr hab. **Andrzej Czupryński** – zastępca przewodniczącego, dr hab. **Agnieszka Filipek** – zastępca przewodniczącego, dr hab. **Adam Bobryk**, dr hab. **Magdalena Bsoul-Kopowska**, dr **Maryla Faldowska**, dr **Renata Tarasiuk**, dr **Andrzej W. Świderski**, dr **Joanna Ważniewska**. **Prezes PTNB podziękował także Sekretariatowi Kongresu: dr Darii Krzewniak** – kierownikowi, mgr **Piotrowi Kiesnerowi** – zastępcy kierownika, mgr **Damianowi Jarnickiemu**, mgr **Sylwii Janczewskiej** oraz mgr **Annie Lasocie**, po czym dokonał uroczystego zamknięcia I Kongresu PTNB.

Kongres stanowił niewątpliwie ważne wydarzenie naukowe. Skupił bowiem w jednym miejscu zarówno młodych pracowników nauki, jak też grono znamienitych profesorów reprezentujących liczne ośrodki akademickie. Bogactwo przedstawionej problematyki teoretycznej z wyraźnym praktycznym akcentem umocniło przekaz, iż dyskusja nad znaczeniem nauk o bezpieczeństwie, ich tożsamością teoretyczno-metodologiczną, edukacyjną i pragmatyczną szczególnie istotna w obliczu dokonujących się aktualnie zmian w nauce polskiej. Ożywiona wymiana poglądów i doświadczeń w trakcie paneli oraz dyskusje w czasie przerw z jednej strony były dowodem to, jak trudny i wymagający wieloaspektowej refleksji jest obszar nauk o bezpieczeństwie, z drugiej zaś – potwierdziły, że istnieje duże zapotrzebowanie na tego rodzaju spotkania. W związku z powyższym, Prezes PTNB, prof. dr hab. Andrzej Glen, zapowiedział kontynuację w kolejnych latach w formie kongresowej naukowego dyskursu dotyczącego rozmaitych aspektów nauk o bezpieczeństwie.

*Dr **Daria Krzewniak** – Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.*

Adam Bobryk, Joanna Ważniewska

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

Wydział Humanistyczny

Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa

XIV Міжнародна наукова конференція

Молодіжна політика: проблеми

***перспективи* присвя 15-**

кафедри правознавства, соціології та політології.

Sprawozdanie z konferencji przeprowadzonej

w Drohobyckim Państwowym Uniwersytecie

Pedagogicznym imienia Iwana Franko

A report from the 14th International Scientific

Conference on *Youth policy: problems*

***and perspectives*, organized by the Drohobych**

Ivan Franko State Pedagogical University

W dniach 03-04.11.2017 r. w Drohobyczu na Ukrainie odbyła się XIV Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt. *Młodzieżowa polityka: problemy i perspektywy*. Została ona zorganizowana z okazji 15-lecia Katedry Prawoznawstwa, Socjologii i Politologii Drohobyckiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franko przy współudziale Ministerstwa Oświaty i Nauki Ukrainy, Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Wasyla Karazina, Uniwersytetu Zielonogórskiego, Ukraińskiego Towarzystwa Socjologicznego, Ukraińskiego Towarzystwa Badaczy Oświaty oraz Wydziału Rodziny, Młodzieży i Sportu Rady Miasta Drohobycza. W skład Komitetu Organizacyjnego Konferencji wchodził: prof. Nadia Skotna (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko) – przewodnicząca, prof. Swietłana

Szczudło (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko) – zastępca, prof. Ludmiła Sokurjańska (Charkowski Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Karazina), prof. Maria Zielińska (Uniwersytet Zielonogórski), doc. Oksana Zelena (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), doc. Jarosław Komarnicki (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), doc. Irina Mirczuk (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), doc. Aleksandra Proc (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), starszy wykładowca Natalia Kantor (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko).

Na Konferencji polskie środowisko naukowe reprezentowali przedstawiciele Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach (5 wystąpień), Uniwersytetu Zielonogórskiego (3 wystąpienia), Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (1 wystąpienie) oraz Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy i Krakowskiej Akademii im. Andrzeja F. Modrzewskiego (1 wystąpienie). Językami obrad były: ukraiński, angielski i polski.

Referatem wprowadzającym do Konferencji było wystąpienie prof. dr hab. Swietłany Szczudło, która zaprezentowała dorobek Katedry Prawoznawstwa, Socjologii i Politologii Uniwersytetu w Drohobyczu oraz przedstawiła podstawowe kierunki obrad. Jak podkreśliła, głównym celem konferencji było omówienie aktualnych problemów formowania i realizacji państwowej polityki młodzieżowej na Ziemi Lwowskiej w kontekście realizacji ogólnokrajowej polityki, a także przeprowadzenie analizy porównawczej ojczystych i zagranicznych doświadczeń. Przede wszystkim uwzględniając sposoby rozwiązywania problemów młodzieżowych w krajach centralnej i wschodniej Europy, a szczególnie Polski. Jednocześnie ważnym aspektem było wypracowanie rekomendacji dotyczących polityki młodzieżowej nie tylko na Ziemi Lwowskiej, ale także całym kraju w celu optymalizacji eurointegracyjnych procesów.

Obszary problemowe konferencji dotyczyły przede wszystkim następujących zagadnień:

- Ryzyk stylu życia młodzieży.
- Reformowania oświaty.
- Socjalnej i prawnej ochrony młodzieży.
- Teoretycznych i praktycznych aspektów formowania obywatelskiej tożsamości młodzieży.

- Młodzieży we współczesnych procesach eurointegracyjnych.

Obrady zostały podzielone na Sesję Plenarną (3 wystąpienia) oraz dwie sekcje problemowe. I *Młodzież jako obiekt badań* (15 wystąpień) oraz II *Polityka oświatowa: współczesne tendencje* (23 wystąpienia). Łącznie było zaprezentowanych 41 referatów.

Moderatorami Sesji Plenarnej byli: prof. dr hab. Swietłana Szczudło i dr hab. Adam Bobryk, prof. UPH. W tej części obrad prof. dr hab. Sergiej Kurbatow zaprezentował referat pt. *Rola studentów we współczesnych europejskich systemach wyższej oświaty*, dr Dorota Szaban i dr hab. Beata Trzop, prof. UZ, miały wystąpienie pt. *Kondycja emocjonalna polskich gimnazjalistów w przeddzień reformy oświaty*, prof. Swietłana Szczudło przedstawiła problem pt. *Jakiego nauczyciela oczekuje nowa ukraińska szkoła (na bazie monitorującego badania z wykorzystaniem metodologii TALIS)?* Następnie, obrady toczyły się w poszczególnych sekcjach. W sekcji I moderatorami byli doc. Irina Mirczuk i dr hab. Adam Bobryk, prof. UPH, a w sekcji II obrady moderowali prof. dr hab. Sergiej Kurbatow i doc. Jarosław Komarnicki.

W sekcji I referaty wygłosili, między innymi: dr hab. Maria Ziełńska, prof. UZ i dr Krzysztof Lisowski pt. *Teoretyczne i metodologiczne założenia międzykrajowych badań porównawczych-młodzież w społeczeństwie ryzyka* (Uniwersytet Zielonogórski), prof. Ludmiła Sokurjańska nt. *Młodzież w społeczeństwie ryzyka: socjologiczna konceptualizacja problemu* (Charkowski Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Karazina, dr hab. Adam Bobryk, prof. UPH pt. *Integracyjno-informacyjny aspekt działalności Bractwa Młodzieży Prawosławnej. Przykład Diecezji Lubelsko-Chełmskiej* (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), dr Małgorzata Lipińska-Rzeszutek pt. *Dlaczego należy uczyć współczesną młodzież otwartości na Innego?* (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), doc. Oksana Zelena nt. *Obywatelska i narodowa tożsamość młodzieży szkolnej ziemi drohobyckiej* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko, doc. Natalia Warga nt. *Aktualne wyzwania związane z adaptacją studentów należących do mniejszości narodowych w szkołach wyższych (na podstawie fokusowych wywiadów województwa czernihowskiego i zakarpackiego* (Narodowy Uniwersytet w Użhorodzie), doc. Elizawieta Kopielciw-Lewicka nt. *Prawo do poszanowania prywatności i życia rodzinnego (art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności)* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko, dr Beata Skwarek (Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona

w Legnicy) oraz dr Maria Borczykowska-Rzepka (Krakowska Akademia im. Andrzeja F. Modrzewskiego) zaprezentowały referat pt. *O potrzebie budowania zasobów osobistych młodzieży w okresie późnego dorastania w kontekście stylu życia – na przykładzie poczucia koherencji i stylów radzenia sobie ze stresem*, prof. Walentyna Bodak nt. *Samookreślenie młodzieży w realiach współczesnego życia religijnego* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), doc. Jurij Wiznica i doc. Raisa Amirowa nt. *Socjokulturowa determinacja innowacyjnych procesów we współczesnym środowisku młodzieżowym* (Dniepropietrowski Państwowy Uniwersytet Spraw Wewnętrznych).

W sekcji II referaty wygłosili, między innymi: dr Ludmiła Józwa nt. *Reforma oświaty na Ukrainie: tendencje lipca 2017 roku na podstawie analizy treści medialnych* (Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenko), dr Natalia Niewmierzicka nt. *Socjalna odpowiedzialność studentów na Ukrainie w kontekście ryzyk związanych ze stylem życia* (Instytut Wyższej Oświaty Narodowej Akademii Pedagogicznych Nauk Ukrainy), prof. Walentyna Czepak nt. *Zarządzanie reformami oświaty czy reformowanie zarządzania oświatą, czy...* (Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenko), dr Joanna Ważniewska pt. *Edukacja dla bezpieczeństwa w kształtowaniu postaw patriotycznych młodzieży szkolnej* (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), dr Magdalena Pokrzyńska nt. *Dawny zawód na nowe czasy. Pszczelarstwo w społeczeństwie ryzyka* (Uniwersytet Zielonogórski), doc. Jarosław Komarnicki nt. *Kulturalno-oświatowa działalność Towarzystwa „Proswita” w Drohobyczu w okresie międzywojennym* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), doc. Aleksander Tkaczenko nt. *Młodzież w kontekście antropologicznych połączeń cyfrowej rzeczywistości* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), mgr Andrzej Sędek pt. *Wykorzystanie technik relaksacyjnych w oddziaływaniach resocjalizacyjnych w warunkach młodzieżowych ośrodków wychowawczych* (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), dr Renata Suchenek pt. *Spółdzielnie socjalne w Polsce alternatywą na bezrobocie młodych absolwentów studiów* (Bydgoskie Towarzystwo Naukowe), doc. Lidia Tymisz nt. *Rozwój duchowej kultury osobowości w warunkach procesów globalizacyjnych* (Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franko), prof. Oksana Zabołotna nt. *Rozwój umiejętności liderkich młodzieży w organizacjach społecznych* (Umański Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyczyzny), mgr Olga Lisiecka nt. *Proces instytucjo-*

nalizacji mniejszości społecznych na Ukrainie jako eurointegracyjny czynnik wpływu na młodzież (Odeski Uniwersytet Narodowy im. Ilii Miecznikowa).

Dość charakterystyczna dla obrad była ożywiona dyskusja nad poszczególnymi referatami. Przede wszystkim uczestnicy z Ukrainy interesowali się polskimi doświadczeniami w zakresie kształtowania systemu edukacji oraz szerzej polityki młodzieżowej. Ważne dla nich były również opinie i oceny dotyczące procesów zachodzących w ich kraju, a odzwierciedlonych w wystąpieniach. Z kolei uczestnicy z Polski szczególną uwagę przywiązywali do procesów transformacyjnych przebiegających obecnie na Ukrainie. To kwestie, które odnoszą się w różnym stopniu do problematyki bezpieczeństwa narodowego, socjologii, politologii, pedagogiki, ekonomii czy też w pewnym stopniu historii. Niewątpliwie przyczyniło się to do pogłębienia zainteresowania procesami przebiegającymi w sąsiadujących ze sobą krajach, jak i zrozumienia zachodzących w nich zmian. To także dało możliwość skonfrontowania wiedzy i doświadczeń, co jest niezwykle istotne w pracy naukowej.

Podsumowując, należy stwierdzić, że konferencja stanowiła interesujące i istotne forum zaprezentowania wyników badań i dyskusji nad nimi. Przysłużyło się to do szerokiej wymiany naukowej. Dotyczyło to zarówno wiedzy jak i poglądów, doświadczeń oraz sprzyjało nawiązaniu międzynarodowej współpracy. Tematyka XIV Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Młodzieżowa polityka: problemy i perspektywy* dała możliwość nie tylko omówienia aktualnego stanu badań, ale może też stanowić inspirację dla badaczy tego obszaru problemowego, specjalistów związanych ze sferą oświaty, instytucji wychowawczych czy ugrupowań politycznych i organów władzy różnych szczebli do dalszych analiz i uważnego śledzenia skutków zachodzących procesów. Winno to zaś sprzyjać ciągłemu doskonaleniu realizowanej polityki wobec młodzieży.

Dr hab., prof. UPH Adam Bobryk – Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Dr Joanna Ważniewska – Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.